

Márton László

A TÖRÖTT NÁDSZÁL

Szomorújáték

Szereplők

BÁTHORY ZSIGMOND, Erdély fejedelme
 KRISZTIERNA, Zsigmond felesége, Rudolf császár unokahúga
 BOCSKAI ISTVÁN, az erdélyi hadak főkapitánya, Zsigmond nagybátyja
 JÓSIKA ISTVÁN, kancellár
 UNGNÁD DÁVID, császári követ
 KAKAS ISTVÁN, a fejedelemszónyi intézője
 LÓBL TERÉZIA, udvarhölgy
 THOROCZKAY MÁTÉ, gyulafehérvári prédikátor
 NYIRŐ PÁL, váradi prédikátor
 NYIRŐ PÁLNÉ
 HUSZÁR PÉTER
 SZÉKELY MÓZES
 NAGY TAMÁS
 FERHÁT, temesvári pasa
 DECSI JÁNOS, történetíró
 BORSOLÓ JÁNOS, ítélmester
 NÁPRÁGYI DEMETER, gyulafehérvári püspök
 BÁSTA GYÖRGY, kassai főkapitány
 ISTVÁNFY MIKLÓS, nádori személynök
 KORNIS GÁSPÁR, kincstartó
 SENNYEI PONGRÁC, udvarmester
 HASZÁN
 IBRAHIM török követek
 SZATURDZSI
 LÁZÁR ISTVÁN, a testőrség parancsnoka
 JÓSIKA ISTVÁNNÉ FÜZI BORBÁLA
 Katonák, testőrök, polgárok, janicsárok, jezsuiták, csavargók

Első szín

Gyulafehérvár
 Bocskai, Jósika

BOCSKAI El kell ismerni, hogy Geszti Ferenc férfiasan fogadta végzetét. Vigasztalás nem lágyította meg, nem törte össze semmi gúnyolódás, és egyetlen jajsztót sem hallatott hosszan tartó haláltusája közben. Csak testének legérzékletlenebb részei mutatták a szenvedést: hajszálai, melyek az égnek álltak. Akik ott voltak, egészen közel, azt mondják, néhány perc alatt megöszült. Valaki másnak vermet ás. - Nem így van? Én mégsem érzek megkönnyebbülést.

JÓSIKA Bizony, hajszálon múlt az életed, de már tövestől kitéptük a bajt.

BOCSKAI Valóban tövestől? Vagy azt hiszed, hogy ki tudod szaggatni a gyanakvást, ha egyszer gyökeret ver valahol? Ügyeink mentén úgy óvakodunk, mint cyclops-barlangban a görögök,

tudván, hogy az egyszemű szörnyeteg egyenként akarja fölfalni őket. Most Gesztit marcangolta szét a cyclops; utána melyikünk következik? S főleg: melyikünk lesz a bölcs Ulixes, akit az Isten arra tartogat, hogy kieszelje a menekülést? Beszélj nyíltan: tartasz valamitől? Most, hogy ellenségednek vége van - Ó hazánknak is ellensége volt! - áll-e még az utadban valaki? Tőlem ne félj, mert én nem akarok s nem akarhatok neked semmi rosszat. Tudnod kell, hogy per folyik ellenem; azzal a váddal, amelynek alapján Geszti oly borzalmasan meglakolt: hazaárulás, összeesküvés. Igaz, lassan és titokban folyik; de sehogyan sem akar véget érni. Ugyan már! Te magad kérted a pert magad ellen, hogy tisztázd magadat. Ne is legyen kétség afelől, hogy felmentő ítélet születik. Nincs kétségem; de még nem született. Vagy úgy! Tehát benned él a gyanakvás, amelyet kiszaggatni nem lehet! S ki az a cyclops, akit emlegetsz, a zsarnok, szeszélyes emberévő, aki bennünket fenyeget - szerinted? Nem tőröm, hogy kiforgasd szavamat. Zsigmondhoz hűséges vagyok, uram! Uram, ezt nem vonta kétségbe senki. Te hűséges vagy, én is az vagyok; de ő? De ő nem hűtlen önmagához vagy inkább: kötelelességeihez? S nem leszünk-e magunk is hűtlenek, ha e dolog fölött vagy félelemből, vagy szolgalelkűség, vagy tunyaság, vagy bármi más miatt szemet hunyunk? Mit képzelsz: miért ment Prágába Zsigmond? JÓSIKA Miféle kérdés már megint! Azért, hogy megszerezze a támogatást, amely lehetővé tenné a harcok folytatását és újabb sikerét. - Min mosolyogsz? BOCSKAI Nekem ne hazudozz! Magad is jól tudod, hogy nem ezért ment. De hát ez titok! JÓSIKA Ez államtitok; mi pedig államférfiak vagyunk. BOCSKAI A házassági szerződés - van egy titkos záradéka -- ő azt akarja - megrontották - vízbe dobott parázs - viaszbabú - a titkos záradék - és Krisztierna - és ha sikerül - ha érvényét veszti - ha nem lehet - Én rögtön láttam! Tudtam! De nekem nem volt szabad - BOCSKAI Mit zagyválnsz összevissza? Hát nem látod, hogy Zsigmond mire készül? Nem látod, hogy le akar mondani? Alig várja, hogy Erdélyt és a trónt, mint egy rossz köpenyt, ledobja magáról. Meglátod, majd a császár fölveszi!

	talán szebb és nagyobb a kelleténél, főként, ha viszonzásra nem talál, de még csak nem is méltányolja senki. Bizony, bánni fogod keservesen, hogy édesanyádnak szót nem fogadtál. (Ei)		ne sodorja szegényt perbe, haragba! - Te pedig állj a sarkadra, fiam! Egyszer végre légy férfi: mondd meg a nagytszte etű úrnak: nem fogunk senkivel sem tengelyt akasztani!
KRISZTIERNA	Most hát ítéljétek meg, uraim, hogy mire vehetem rá férjemet vagy fenséges nagybátyámat, Rudolfot. - Kakas uram, ird össze, arra kérek, mit szállítanak el. s mit hagynak itt.	THOROCZKAY	Én eddig azt hittem, Tonsorius, hogy saját házadban te vagy az úr; de már látom, itt az asszony parancsol. Ha az én feleségem ezt csinálná, hát végigrugdosnám az udvaron.
KAKAS KRISZTIERNA	Fenséges úrnóm, hiszen kirabolnak! Ami az enyém, az nem veszhet el. Csupán az vész el, amit messze földről hoznak ide, majd ismét messzire visznek innét a kanyargós utak. Jó tanácskozást kívánok, urak! (Teréziával és Kakással kimegy)	NYIRŐ NYIRŐNÉ	Az udvaron. - Asszony, hallottad ezt? Ennek a jóembernek született kilenc gyermeke: hét még most is é! Mindenféle hitújítás miatt nem hagyom, hogy a vérpadra vigyék! De most már azt mondom, ne szégyeníts meg! Eltakarodj amíg szépen vagyunk!
JÓSIKA	Hidd el nekem, nem fog lemondani. Mert hát, uram, van itt még valami: csak néhány sor, Zsigmondtól érkezett, és megcáfolja feltevéseidet. Azt írja, hogy Prágából visszaindul, és hogy azonnal gyűjtsék hadakat. Temesvárat akarja ostromolni! S te még mindig attól félsz, hogy lemond? Ellenkezőleg - új hőstettre készül. Nem mondom, kalandos vállalkozás; meg aztán Nándorfehérvár felől bármikor jöhet felmentő sereg, s akkor úgy fogunk visszavakarodni, hogy még a seggünk is porzik bele! De tudjuk, gyáva népnek nincs hazája. Meg aztán - te vagy a főkapitány, te vagy a tapasztaltabb hadvezér! Miért nem neked ír? Furcsa! - De mindegy. Látod már, hogy nem fog lemondani? Látod, bízik bennem! Látod, szeret! S azt hiszed, üres kézzel érkezik? Hisz a felséges császár megígérte, hogy legjobb csapatait bizza rád! Így lesz ez, így! És ami vakmerő könnyelműségnek kelti látszatát, az valójában - De hát fontos ez? Könnyűszerrel toljuk a szekeret, ha be van fogva elé négy ökör.	NYIRŐ THOROCZKAY	Nyirő Pál uram, ne légy ily kemény; s jóasszony, kérek, enyhülj meg te is! Hiszen a prédikátor én vagyok, és én szenvedem az üldöztetést. Éppen azt akarom, hogy senkinek ne kelljen a vérpadtól félnie, s hogy minden derék ember - férjed is - ülhessen a fűgefája tövében. Csak egyre kérek: hogy a templomajtot kívülről zárd ránc, majd siess haza. Vigyázz, nehogy útközben lássanak! Cirógasd meg a gyermekek fejét, aztán fűjd el a mécsset, és aludj; hidd azt, rogy álmodtad a mai estét.
BOCSKAI	Ócsém, te hat ökörrel is felérsz!	NYIRŐNÉ NYIRŐ THOROCZKAY NYIRŐ THOROCZKAY NYIRŐ	hidd azt, rogy álmodtad a mai estét. Bizony, szükségem lesz a mécsvilágra: ma éjjel megvarrom a gyászruhát. (Kimegy) Most megmutattam, hogy férfi vagyok! - Hát mit kívánsz, Thoroczkay uram? Látod ezt z irást? Mi lenne, ha kiragasztanám - ahogy kiragasztom! - ide a szöszékre? Olvasd csak el! Már sötétedik. Jöjj hát közelebb; vagy köszörületesd ki a szemedet, hogy élesebb legyen! No, nem vagyok vak. „Ti, Luthe ^r nek és Kálvinnak csipás fattyai, mit irigykedtek reánk” Nagyitiszteletű úr, mi ez?!
	Második szín		
	<i>Várad, az egykori Szentlélek-templom Thoroczkay Máté, Nyirő Pál</i>	THOROCZKAY NYIRŐ	Csak olvasd! „Beste lelkek, nem félünk tőletek: a kezünkben van a fejedelem! Tudjuk, Fehérvárott hogy jártatok” - Én ezt nem olvasom! Ez becstelenség! Le kell tépni azt a rongy papirost! Holnap, ha majd összegyűlik a nép, és látja mindenki, letépheted. Képzeld ide a gyülekezést! Előbb megdöbbenés, aztán harag - majd holnap! „Elvetteik a templomot, a prédikátort ebrúdon kidobtuk, s Váradon is körmötökre csapunk, hogy belekékül a tíz ujjatok!” De hát ezt nem ők írták! Ez hamisság! Még hogy nem ők írták! Honnan tudod? És ha nem ők írták, akkor mi van? Úgyis ezt gondolják!
NYIRŐ THOROCZKAY	Alig hihetem! Ez még szinte semmi! Amikor az új püspök, Demeter Gyulafehérvárra megérkezett, az üdvözlő ágyúzás hallatán a bíró szelídített farkasa egyszerre csak megvadult: vicsorogva, nyíva elrohant, és nyoma veszett. És a szemfogató jezsuiták nem szégyellték erre azt mondani, hogy a jó pásztor érkezésekor a nyáj mellől a farkas elszalad! Egyikük ujjal mutatott felém: már tudta, hogy ki fognak tiltani!	THOROCZKAY NYIRŐ THOROCZKAY	Mi tagadás, jól utánzod a beszédmódjukat: látszik, hogy sokat forogtál közöttük. „Nemhogy a városból ki nem megyünk, de még beljebb csúszunk hamarosan! Itt, ahol vagytok, a templomokban, melyet jogtalanul vettetek el a püspöktől harminc esztendeje...” Valóban jogtalanul? Isten őrizze! De minél vastagabb a mi jogunk, ők -- tudd meg -- annál inkább vékonyítják!
NYIRŐ	Itt, Váradon menedékre találsz, itt nincs vallási civódás.	NYIRŐ	
THOROCZKAY	De majd lesz: tartok én olyan prédikációt! Nagyitiszteletű uram, hagyja békén ezt az áldott jó embert! Oly szelíd, hogy megalszik a szájában a tej! Minden szomszédjával békében él;	NYIRŐ THOROCZKAY	
NYIRŐNÉ (jön)		THOROCZKAY	

NYIRŐ	„...ahol vagytok... harminc esztendeje, harminc nap múlva mi mondunk misét!” Szörnyű! „Ti pellengér alá való cégéres latrok, szívből üdvözlnek, azaz rátok szarnak a páterek!”		
THOROCZKAY	- Bármint mondj, ez közönséges csalás! Gondold meg, Máté: Isten ránk tekint! Nézd a pelikánt a szószték fölött: önvérével táplálja fiait: ők nem isznak-e hazugságot is a vérrel együtt? Ez csak buta szárnyas, de a világot félrevezeti, hogy a szeretet példája legyen! S ha Isten ránk néz, és megengedi, hogy a világ minden zege-zuga vagy gúnyolódás, vagy nyílt elnyomás, vagy alattomoság tere legyen; ha piactéren és csatamezőn, királyi paloták termeiben, kínzókamrában, koldusmenhelyen, bordélyházakban és kolostorokban mindenki mindenkinek hazudik - hazugság, hogy este lemegy a nap, hisz mozdulatlan áll a semmiben; hazugság az, hogy múlik az idő, hiszen egy számlapon körbeforog, hazugság minden erkölcs és tekintély! - hazudnak a világi fejedelmek, hazudnak a régi egyházatyák, a próféták és az apostolok, és ha maga Isten is hazudik - akkor ki vagyok én, hogy ne hazudjam? S ki vagy te, hogy útjába állni mersz a hazugságnak, mely ellenfelét, az igazságot viszi győzelemre? Ez káromlás! - Vagy félreértelek?	JÓSIKA	fogaim közé kaptam kardomat, úgy úsztam át a jeges Visztulát; ám bolondságot sohasem csináltam! Hol van Zsigmond? Miért nem jön ide? Hol vannak a császári csapatok? Ma kellett volna megérkezniük, és meg is érkeznek minden bizonnal, ha a sűrű köd útjukba nem áll. Nem várhatunk tovább: támadni kell! Adj parancsot!
	Csak a király csalhatja meg a népet? Csak a fejedelmek? A nagyurak? A gonosz ellensége is gonosz; másképp a gonoszt nem lehet legyőzni. S még finnyáskodni akarsz, cimborá? - Azon az ablakon fogunk kímászni.	MÓZES	Itt egy marék parancs: vegyél belőle, és majszold, uram. Fél lábamat már ellőtték Facsádnál Geszti Ferenc árulása miatt; és ha te most meggondolatlanul -
NYIRŐ	Nem értem, de nagyon félek. Eressz! Könnyebbülj meg itt, a szószték előtt, hogy a botránkozás teljes legyen. Ügyünk zsákjába minden belefér: meglátod, holnap vér fog folyni. Vér!	JÓSIKA	Urak, ha nem hisztek a győzelemben, a győzelem valóban elmarad. Nem tudjátok, hogy a Gondviselés a jobb és igazabb oldalon áll? Emlékezzetek rá: Szinán pasa támadásakor éppígy féltetek, és az Isten akkor is megsegített! S nem az Isten segítsége vajon e súlyos kód? Nem azt súgja nekünk, hogy itt az alkalom? El ne mulasszok! Hol van a petárda? Osonjatok vészes terhetekkel a kapuhoz: hátha sikerül felrobbantani! Biztosan sikerül: durrantsatok, és használjátok ki a zűrzavart!
THOROCZKAY		MÓZES	Nohát, gyerünk, egy élet, egy halál! (<i>Elviszik</i>)
		HUSZÁR PÉTER	Ne örvendj oly nagyon, Filisztea, hogy a téged verők vesszeje megtört: kél a kígyó magvából baziliskusz, amelytől sárkányfajzat származik. Vitézek, utánam! - Lábujjhegyen. (<i>EI</i>)
		NAGY TAMÁS (<i>jön</i>)	Kancellár uram, hol vagy?
		JÓSIKA	Mit akarsz?
		NAGY TAMÁS	Elfogtunk egy csavargót.
		JÓSIKA	Hozd ide.
		NAGY TAMÁS	Már hozzák. Öltözeke rongyai szerencsésebb napokra vallanak, de úgy látszik, meghibbant a nyomortól. Mesébe illő, zagyva dolgokat hord össze; meglehet, hogy kémkedett.

Két katona hozza Zsigmondot

Harmadik szín			
<i>Sík vidék Temesvár alatt</i>			
<i>Jön Jósika és Huszár Péter. Székely Mózeset hordszéken hozzák</i>			
JÓSIKA	Ez a kód a saját kardunk hegyét is elfedi, nemhogy a sáncokat!	ZSIGMOND	Itt vagytok? - Fésülködik a világ, az ég s a föld köpenyt borít magára. - Ti hóhéraim és cinkosaim!
HUSZÁR PÉTER	Egyetlen jószerencsénk e palást: amíg nem látjuk őket, ők se minket!	NAGY TAMÁS	Ha nem tudunk belőle kicsikarni híreket vagy értesüléseket, legjobb lesz, ha máris végzünk vele.
MÓZES	Ha észrevesznek, még azt hihetik: valami rossz tréfát úzunk velük. Ilyen hitvány sereggel egy csapat kereskedőt lehet kifosztani, vagy egy falut feldúlani - azt igen! De Temesvár - nem kellene az ágyúk, az is elég, ha csak ránk fínganak, s mindnyájan Fehérvárig röpülünk! S a hadvezér - hát akármilyen legyek, ha ki nem röhögnek a janicsárok! Egész Erdélyben senki nem akad, csak egy beteg, nyomorék öregember? Jó, hogy nem a sirből ástok elő!	JÓSIKA	Ez itt - ez itt - nem hiszek a szememnek! Jó uram, de hát mi történt veled?
		ZSIGMOND	A vízcseppek a légben oszlanak, mint világtérben az eszmeparányok, melyekből fölépülnek vágyaink; és a ködgomolyok módján kavargó vágyak vége nincs rajzása miatt nem pillantjuk meg Isten Városát, de még saját lelkünk bástyafokát sem. A fénytelen és árnyéktalanság leplekbe burkolt kétségei közt egyetlen tömb homályban olvad össze az üldöző és az oltalmazó.
JÓSIKA	Mózes uram, ne légy ily kishitű!	JÓSIKA	- Hát te ki vagy? Miféle bőr feszül vigyorgó koponyacsontod fölét?
MÓZES	Én, kishitű? Én férfi napjaimban megküzdöttem bárkivel, aki jött! Egyszer, fél napig tartó harc után	JÓSIKA	Ellenséges vagy jóbaráti arc? Barátod és alattvalód vagyok!
		ZSIGMOND	Ne félj, uram, soha nem hagylak el. Barát és alattvaló? Mind a kettő? Tehát föld vagy: igen, alattvaló, s nem hagysz el, mert a csizmámhoz tapadsz.

JÓSIKA Egyedül jöttél? - Féltő, hogy igen. Hogy tudtál átvergődni egymagad hegyeken, erdőkön és ingoványon és az emberi rosszindulaton?
- Katonák! Megjött a fejedelem! Isten és Báthory Zsigmond velünk van!

NAGY TAMÁS Csak Isten és Báthory? Senki más? Császári seregek? Nehézlovasság? Tűzmester? Hadigépek? Zsoldosok? Ne locsogj, fuss előre! Rohamozz!

JÓSIKA

Dörrenés, robaj, előrefutó katonák

Hallottad ezt? És hátha sikerül! - Úristen, utoljára tégy csodát! Csodára vársz? - Egyre sűrűbb a köd! - Miért kívánjátok a ráadást, ha még a foglaló sincs kifizetve? - Nem látom a saját ujjaimat, míg följebb, azon a magaslaton szellemujjak félrehúzzák a függőnyt. Futó árnyak bukdosnak odafönt, a ködpalást nyíló redőiben: mintha arra terelné Próteusz fókák nyáját hideg hullámokon. - Nem kellenek a várva jött csodák! Inkább Krisztus példáját kell követnünk, hogy életünket adjuk zálogul, hőstett és tanúságtétel gyanánt; hibátlan aranyfüsttel fedje be az emberfaj összes bűneinek egekig fölmagasló halmazát, hátha csillogni vágyik az egész, és egészben arannyá változik! En ezt akartam; de mikor a szándék sűrűn csomós hálója elmerült az események tajtékja közé: vizem kifolyt a hálószeremen, s a jutalmazást ígérő halak igen mélyen elbújtak az iszapba.

JÓSIKA Uram, rohamozunk! Siess előre, ragadd meg a döntő pillanatot! Vagy én megyek -- De nem! Nem hagylok!

ZSIGMOND Nem ismerlek. Tudd meg, akárki vagy, hogy eliszonyodtam a feszülettől, melyre, mint mézszárszéken az ökör, úgy van a véres ember fölfeszítve! A két gerenda, mint határsorompók, nem és nem engednek Isten elé! Csupa vér! Csupa tátongó sebek! Melyikbe kell dugnom az ujjamat, hogy újra higgyem: van feltámadás?

JÓSIKA *(egy közeledőhöz)*

A KÖZELEDŐ Te vagy az, Nagy Tamás? Mi dolgod itt? Tán összetévesztesz valakivel.
- Janicsárok! Fussatok ide! Gyorsan! - Becsületes nevem Ferhát pasa.

JÓSIKA *(kardot ránt)*

FERHÁT Nesze! Nesze! - Mi vagy te: levegő? Janicsárok, itt a gyaur vezér! Élve fogjátok el! Siessetek!
- Nem hallottad Ferhát pasa nevét? Én viselem gondját ennek a tájnak mindenfelé, ameddig lát a szem.

ZSIGMOND Akkor viseld gondját az orrodig!

FERHÁT Ketten vagytok?

Janicsárok jönnek

EGY JANICSÁR Nem, harmincan vagyunk.

FERHÁT Akkor metéljétek harmincfélét a levegő tésztás lepényeit, hátha húsvagdalék is jut bele!

ZSIGMOND Az a Ferhát vagy, aki megüzented Báthory Zsigmoncnak, hogy odamégy menyegzőjére a szomszéd jogán?

FERHÁT Még hogy Zsigmond! A komor bikaborjú, aki dühében csak öklelni tud, de nem teszi tehénné az üszőt!
- Nem fontos élve! Jó lesz holtan is! Hol az a gyaur? Mert itt senki sincs! Dehogy nincs! Én talán senki vagyok?
- Te csak ígérted, hogy meglátogatasz; én bezzeg zörgetek a kapudon!

Dörrenés, robaj

FERHÁT Itt keressetek, ahol én vagyok!
I. JANICSÁR Megvagy, te nyomorult! *(Leszúrja Ferhátot)*
FERHÁT Megvan bizony a hülye fejed, nehogy elveszítsd! *(Meghal)*

JÓSIKA *(súgva)* Uram, itt a pasa turbánja: tedd föl, és hallgass, ha kedves az életed! Itt bujkál mind a kettő!

II. JANICSÁR Ostobák,
JÓSIKA nem látjátok, hogy ez Ferhát pasa? Megsebesült, azért nem tud beszélni.

III. JANICSÁR De te jól tudsz beszélni: te ki vagy?

JÓSIKA Nyilván egy erdélyi tolvaj kutya! Ferhát pasa megmondja, ki vagyok - mondaná ha nem némult volna meg!

II. JANICSÁR Egy pillanat, és megnémulsz te is! - Itt öljük meg őket vagy bent a várban? I.

JANICSÁR Vigyázzatok! Jönnék a magyarok!

MÓZES *(behozzák)* Élők, utánam! Halottak, ti is támadjatok fel, és harcoljatok!

NAGY TAMÁS *(jön, belebotlik Ferhát holttestébe)* Órákig tarkó, ádáz viadalban megöltük a temesvári pasát! Hurrá, dicsőség! - Futás, magyarok! *(EI)*

HUSZÁR PÉTER *(jön)* Arra támadj, amerre menekülsz: ezt végbeviszed, míg azt színleled.

Heves küzdelem

ZSIGMOND Szakadj, köd! Sűrűsödj meg, minta sár! Ti, a vértől részeg föld gőzei nyirkossá hüljétek az iszonyattól! Kússzatot: be az ajtóréseken; korhasszátok a latrok és paráznák csontjában a velőt, húzódjatok a molnár szívére: búza helyett legyen szíve fakérget őrleni! Borítsatok homályt a csillagász látására, hogy sivár és tüzes gömbjei re mutassák a jövőt! Vaktában uralkodjék a király, tapintással gyógyítgasson az orvos, szaglás után küzdjön a katona! Ködlött agyú ítélőmesterek Justitiának szemgödreiről Mercur bokájára kössék a kendőt! Háztetőkről fejtessen ércet a bányász, a halász Földből ásson kecsegét, vízbe vesse magvát a magvető, s borjú nagyságú kősziklára csapjon taglójával a mézszároslegény! S ha végül teljes lesz a zűrzavar a földkerekségen fönt és alant, hadd mondják: vak vezet világtalant!

Negyedik szín

Gyulafehérvár, fejedelmi palota

Jón Decsi

DECSI Egyik vereség a másik után! Zsigmond azt hitte, jóváteheti Temesvárnál elszenvedett kudarcát, ha segítséget visz a törökök által szorongatott Eger alá.

Maga Mehemed szultán vezeti az ostromot százezer katonával: rettenetes a törökök dühe! Egy nap alatt hét vagy nyolc ízben is a legnagyobb erővel rohamoznak. Újak lépnek a fáradtak nyomába, lépcsőnek használják a holtakat, lecsapolják a vizesárkokat, új és új ostrombástyákat emelnek, s egyszerre jönnek négy égtáj felől! Elfoglalják a régi várat, és a védők közül nyolcszázat megölnék. Most az új várhoz alagutakat ásnak, feltöltik őket puskaporral. Hol van a negyven évvel ezelőtti kitartás? Hol vannak az akkori egri nők, akik százszor többet értek a jelen idő himringyóinál?

Dobó István a sírjában forog! A védőseregben a vallonok fellázadnak, az olasz katonák átállnak az ellenség oldalára, s mindjárt fölveszik Mohamed hitét; a németek egyszerre megrohanják és lefegyverzik a magyarokat! Már nyíltan tárgyalnak a megadásról. Nyári Pál, a nagyhírű kapitány letérdepel az árulók elé, s könyörög, hogy öljk meg, mielőtt a vár feladásának szégyenét lelkén kellene szárítania; ám élve adják a szultán kezébe. Mire Zsigmond az erdélyi sereggel átkel a Tiszán, Eger elveszett! Magyarország nyitott testtel hever a fölhatolni kész barbár hadak s a vétkeink miatti büntetésként ránk zúdított sátáni légió vezére, Mehemed szultán előtt! Miksa főherceg gyáván meglapul, mint a barázda végében a nyúl: harmincezer jól táplált, kipihent zsoldossal Miskolcnál várakozik. Te anyámasszony katonája, Miksa, egy rühös kutyától is megijedsz, és ellened jön egész Ázsia! Egyvalaki nem fél: a fejedelmünk. Igaz ugyan, hogy Temesvár alatt cserbenhagyták a német seregek, de ő a rosszat jóval viszonozza. Legalább a veszett fejsze nyelét akarja megmenteni! Végre Miksa fogvacogva Egerhez vánszorog, majd a mezőkeresztes mocsárnál a császári és az erdélyi had Mehemed ellen együtt kezd csatát. Az iszapos, tarlott vidék fölött soha nem látott vándormadarak ezt rikoltják: „Fugite! Fugite!”, megrémítvén a latinul tudókat, de mégis jól kezdődik a csata: Dzsáfer pasa nem tud előretörni, Cikala pasa magára marad! Zsigmond elszánt, okos és tettekész: emitt a lankadókat támogatja, amott lelkesíti a bátrakat, s gyáváknak tanít halálmegevetést. A törökök jobb szárnya megingol! A törökök fejvesztve menekülnek! Zsigmond megtiltja a fosztogatást: addig üssük a vasat, míg meleg! Ám a német zsoldosok nekiesnek a pasák elhagyott sátraiak, és az erdélyi csapatokat is megrézzegíti a zsákmányolás,

megőrjíti őket a kapzsiság!
Már a németekkel verekszenek azért, ami nem juthat senkinek. És látja Isten a förtelmeket, és a mieinket magukra hagyja, készítve nekik hamar büntetést. Mert ágyúzni kezdik a törökök saját táborukat; mindenfelől üvöltve zúdul a sok janicsár - tolongás, mészárlás, vakrémület - mindennek vége! S ha nem jön az est, amely a végnek is véget vetett, e gyásznapot senki sem éli túl. Mohács óta ekkora vereség a magyarokra sohasem szakadt! Zsigmond azóta nem beszél velünk. Naphosszat kibámul az ablakon a szemközi nyárfák ágaira. Most is ott áll. - Hallasz minket, uram? - Nézzétek, megfordul! Beszélni fog! Hangod fülem hártáját verdesi. Uram, tehát hallasz. És mit csinálsz? Hallani tanulnék, ha nem zavarnál, és látni tanulnék.

DECSI Sosem vagyunk túlságosan vének a tanuláshoz, ha él bennünk a kellő szorgalom. S hogy tanulódat látást?

ZSIGMOND Ahogyan fészket rak a Nincs fölött, ami Van. Csak azt tudnám: fészkel vagy fészkelődik? Igaz is: mi az a kerek dolog? Varjúfészkek.

DECSI S mi az a fekete, mozgó lény, amely mégis mozdulatlan? Varjú.

ZSIGMOND S tudod-e, miért nem mozog?

DECSI Mert a tojásait melengeti.

ZSIGMOND Melengeti; de melengetem én is, mert megfőztem a tojásait, és most a főtt tojáson üldögél, mint a trónon a jó fejedelem.

DECSI Zsigmonddal rejtvény!

ZSIGMOND Fordítva igaz: úgy rémlik, a madarat kitömettem, és békén hagytam a tojásokat. Fiókáim, kikelhettek, ha tudtok! A varjak és tojások Istene a dolgokat nem könnyíti meg; ám egy hang, a kötelesség szava mégis azt parancsolja: keljete ki! Hogy nem lehet? No de varjúfiak: nem épp a lehetetlenség a legszebb?

DECSI Már gyógyul; már beszél, gondolkodik, ha kissé fejre fordítottan is. Egy-két nap, és teljesen rendbejön. Visszakapjuk az irigy fátumoktól a dicső fejedelmet, aki volt, és aki lesz az ország édesapja: így önmagát az ország visszakapja. (E)

Zsigmond egyedül. Kis idő múlva jön Jósika és Borsoló

JÓSIKA Láthatod: úgy áll itt, mint egy szobor. Nem hallja s nem érti a szavakat. Még az ételt is csak szelíd erőszak tudja átcsempészni az összezárt fogak makacs védőőrizetén.

BORSOLÓ Nos, ha így van, tanácstalan vagyok. Elindítani könnyű volt a pert, de mint a lejtőn futó szekeret, megállítani rendkívül nehéz. Az államhatalom egy ideje már annyira működésképtelen, hogy sem büntetni, sem kegyelmet adni nem tud az igazságszolgáltatás.

JÓSIKA BORSOLÓ	De hát az én ügyem - A te ügyed előttem oly világos, mint a nap, már csak azért is, mert fölöttesem vagy. Ha kerékvágásából ki nem ugrik a dolgok jól megszokott menete, a törvényszék rögtön fölmentene; de nincsenek utasításaink, s nem tudjuk, mire hivatkozhatunk. Egyszerre csak túl nagy lett a szabadság! Uram, az ügyed különleges ügy: nem kereshetsz felsőbb instanciát, mert rangod miatt mindenki fölött állsz. De épp ezért nincs okod félelemre: csak a fejedelem árthat neked.	NÁPRÁGYI BOCSKAI NÁPRÁGYI	A beteg Zsigmond nyilván képtelen Erdélyt a [öröktől megvédeni; csak a császárbán bizakodhatunk! A királyban. Hívd, ahogy jölesik. - Nos, a császári udvar készen áll, hogy Erdélyben átvegye az uralmat, amennyiben te is így akarod. A császári biztosak egyike, Istvánffy Miklós nádori személynök: alattomos, gyáva, erőszakos, máskülönben kiváló férfiú, és a császár bizalmát élvezi. Carillo csakis rá gondolhatott: vigyázz, de közben titkold, hogy vigyázzol. Annál fontosabb, hogy a másikat jószándékra hangold -
JÓSIKA BORSOLÓ	Ő senkinek nem használ és nem árt. Itt van közel, de mégis messze van, a magával tehetetlen hülye! Teste még él, a lelke már halott. Úgy végképp nem kell félned senkitől. Ezt a pert agyonütni nem lehet: mint a békának, hét élete van, de meglásd, jön még a békára dér. Ha most lefelé rohan a szekér, úgyis megáll, csak hajtsad jámborul, és ne félj, hogy az úton felborul!	BOCSKAI NÁPRÁGYI BÁSTA (<i>belép</i>)	Ő kicsoda? Ő az új kassai főkapitány, neve Básta György. Jeles férfiú, Erdélynek még nagy jótevője lesz. Egyébként itt áll az ajtó mögött: személyesen teszi tiszteletét. Zsigmondhoz egyelőre nem mehet, ám tudva hogy te itt vagy Váradon, hozzád eljött -- egyelőre titokban, Üdvöz légy, Bocskai! Azért jövök, hogy a császár személyét képviseljem, és felséges nevében kérelek, hogy hűségétől el ne tántorodj. Jutalmad pedig --
Ötödik szín		BOCSKAI	Nem várok jutalmat. Én azért állok őfelsége mellé, mert csak ő mentheti meg a hazát; s ha Zsigmond Erdélyből eltávozik, ő jelenti a jogot és a törvényt.
Várad Bocskai, Náprágyi	BOCSKAI (<i>kezében levél</i>)	NÁPRÁGYI	Igen dicséretes egy felfogás. - Básta úr Epirusban született, előkelő családban, ötven éve. Szorgalmas, titoktartó, engedelmes, bátor ember. Szereti a zenét. Vaskézzel tartja fenn a vasszékelyt, rajonganak érte a katonák. Alba hercege sokszor megdicsérte kiváló szolgálatai miatt; a harlemi zavargás paraszát száz elszánt ember élén eltaposta, s minden egyes brabanti faluban megtanulták tisztelni a nevét.
	„Én jól vagyok; te is vigyázz magadra.” Vajon miről értesült a spanyol udvarban e ravasz jezsuita, s mint írja, őszinte jóakaróm? „Én jól vagyok; te is vigyázz magadra.” Ki lehet az, kik lehetnek azok, akik miatt megint vigyázni kell?	BÁSTA,	Azt monddod, hogy a törvény és a jog híveként őfelsége híve vagy. Éppoly bölc, amily szép szavaidat hadd kapjuk meg írásban, most azonnal, és írd alá az esküformulát!
	Egyre jobban terjed a szóbeszéd, amely szerint Jósika trónra tör. Állítólag egy mesét is koholt a származásáról: azt képzeli - Én nem törődök az ilyesmivel! De látom, hogy a kettős csatavesztés után s az uralomváltás előtt Jósikának más választása nincs: vagy még előbbre tör, vagy elbukik! - Nem maradhatok tovább Váradon, ha Gyulafehérvárott Jósika kihasználva azt, hogy Zsigmond beteg -	BOCSKAI BÁSTA	Zsigmond még törvényes uralkodó. Csak az erdélyi törvények szerint, miket ő maga is lábbal tipor. Már (étre jött a megállapodás, melynek értelmében átengedi a császárnak Erdélyt - cserébe kap két tartományt, Oppelnt és Ratibort. Nem első ízben hallok a dologról, ám eddig nem gondoltam, hogy komoly. Oppeln és Ratibor: vizes, kopár hely, és akkora sincs, mint egy vármegye. De aki csalatni akar. csalassék! (<i>Aláírja az esküt</i>)
	Egy szájából fúj hideget, meleget. Lázadást szít és békétlenkedést, közben Zsigmondot figyelmezteti, hogy nő a békétlenség, lázadás lesz. De biztos-e, hogy Zsigmond leköszön?	BOCSKAI	Nem fogjuk, uram, elfelejteni, hogy elsőként írtad alá az esküt. Őfelsége szándéka pedig ez: mielőtt Zsigmond leteszi az uralmat, Erdélyt alkirály kormányozza majd, személy szerint a császár öccse, Miksa. Míg a főherceg meg nem érkezik, császári biztosok őrzik a rendet. Számíts rá, hogy én is köztük leszek.
	Úgy kérde, mintha nem látnád előre. Mióta Zsigmond visszaérkezett a mezőkereszttesi háborúból, amelyben az erdélyi fiatalság színe-virága fölöslegesen és értelmetlenül odaveszett, azóta Zsigmond szinte nagybeteg: lelkében összeroppant valami. Fekszik, és nézi a mennyezetet, vagy nézi görbe üvegen keresztül, mint puszta a pókhálóban a légy, s hogyan csinál a kicsiny szenvedésből nagy szenvedést a csalóka üveg.	NÁPRÁGYI BÁSTA	
NÁPRÁGYI BOCSKAI	Azt kell hinnem, hogy beszámíthatatlan. Kiszámíthatatlan -- és az a baj, hogy nekünk mégis számítgatni kell! Vajon Carillo ezzel mit üzen: „Én jól vagyok; te is vigyázz magadra”?		

EGY ŐR (jön) Forrong a város! Felzendült a nép!
Mint akiknek odalett az eszük,
vasvillákkal, fejszékkel és botokkal a
jezsuitákhoz gyülekszenek!
Mi történik?

BOCSKAI JEZSUITA (jön) Ments meg minket, uram!
BOCSKAI JEZSUITA Magatoknak kerestétek a bajt!
Ártatlanok vagyunk! Még tegnap is
mindenki barátságosan beszélt velünk, s
ma reggel - te mint a fejedelem
helytartója, ne hagyj elveszni minket!
Valaki - nem tudjuk, hogy kicsoda -
fellázította őket ellenünk!

BÁSTA Már sok történetet hallottam arról,
milyen határozott vagy, Bocskai;
hogya a törvényt mennyire tiszteld,
s hogy nincs benned vallási elfogultság:
nem kérded, ki van veled egy hiten,
csak azt, hogy ki a rendbontó, s kinek van
szüksége, hogy véd - akár karddal is.
Uram, könyörülj rajtunk! Jöjj hamar!
Legjobb belátásom szerint cselekszem. (Kimegy)

Fegyvercsörgés, vezényszó

NÁPRÁGYI Most aztán meglátnak a kálvínisták:
végigsújt rajtuk a saját kezük!
BÁSTA És végigsimít a császár keze.
NÁPRÁGYI De még mennyire, hogy végigsimít:
minta hideg szél, amikor sivit!

Polgárok és polgárasszonyok jönnek

I. POLGÁR Itt van, tessék! Olvassátok az írást!
Lássuk, nem sül-e ki a szemetek!

II. POLGÁR Ki űz csúfot belőlünk és a jobból,
és ki gyalázta meg a templomot?

I. POLGÁR A tordai országgyűlés kimondja,
„tévelygések kigyomláttassanak”,
és aki a pápista tudományhoz a
mértéken fölül ragaszkodik,
Erdélyből ki kell igazítani!

LEGÉNY (jön) Összetörtük Szent László szarkofágját,
s a földön szétszórtuk a csontokat!
II. POLGÁR Ez mégis túlzás! Ez már nem helyes!
Eddig Szent László védte Váradot; mi
lesz velünk, ha baj lesz, nélküle?

LEGÉNY Nem kell nekünk védőszent, sem egyéb szent!
Elég, ha vannak jó fegyvereink!

III. POLGÁR (jön) Megtámadott az órség! Egyikük a
lovával közibénk rúgatott,
a többi meg a népet üti-vágja!
Maga Bocskai van az élükön!
Meglássátok, mi lesz: emberhalál!

NÁPRÁGYI Mi dolog ez? Vajon így kell-e bánni
egy szabad város polgáraival?

I. POLGÁR Halljátok ezt? Maga a püspök úr
méltányosabb velünk, mint Bocskai!

NÁPRÁGYI Ám csendítsék el a főkolompóst, de
benneteket miért bántanak? Úgy
hallottuk, Thoroczkay uram
Váradra tette át a székhelyét.
Ilyenkor ő - Hol vagy, Thoroczkay?

EGY ASSZONY Az alsó malomnál csónakba szállt, s
ki tudja, hogy már meddig evezett.

BÁSTA Váradia! Szabadságotokat
kétszeresen sértik: részint azért,
hogy Zsigmond a pátéretet behozta,
részint meg, hogy védelmük ürügyén
Bocskai úr erőszakoskodik.

HANGOK Így van! -P fuj, Bocskai!-Mondjon le Zsigmond!
BÁSTA No de, váradia: ha majd a császár
- vagy hogy mondják itt? A magyar király! -,
a magyar király lesz az uratok,
megígérem, hogy rögtön visszavonja
az összes megalázó rendszabályt.

HANGOK Éljen a császár! - Éljen a király!
BÁSTA Még várjatok! Még csak a szívetek,
még ne a szájatok éltesse őt!

Polgárok holttestet hoznak

IV. POLGÁR Ez Nyirő Pál. A katonák megölték.
NYIRŐNÉ (jön) Drága férjem! - Átkozott gyilkosok!

Hatodik szín

*Gyulafehérvár
Zsigmond, Bocskai*

ZSIGMOND Igazad van. Már megint igazad van!
Előbb vagy utóbb le kell mondanom.
A ránk tornyosuló veszedelemmel
nem bírkóztam meg, s a kifáradás
lidércei elcsenték szívemet;
helyébe kötöttek egy lakatot,
amelynek rozsdás kulcsát oda-vissza
fordítgatják láthatatlan kezek.
Nem látod? Pedig üvegből vagyok!
Csak azért rejtenek a ruhafélék,
mert átlátszóságomat leplezik!
BOCSKAI Őcsém, te már megint színészkedel.
Színészkedés volt egész tébolyod,
és a felemás kijózanodás
csak félig sikerült színészi munka.
ZSIGMOND Előbb vagy utóbb: lehet, hogy utóbb, és nem
előbb. Talán Kharón ladikján akarom
csak letenni a jogart,
s azt mondom Kharónnak: no, öregem,
cseréljünk - mostantól én evezek, te
pedig menj Erdélybe, és uralkodj! Vajon
előbb halok meg vagy utóbb?
S hová kerülök: mennybe vagy pokolba?
BOCSKAI Attól függ, hogy állod-e a sarat.
ZSIGMOND Ha egy sárló kanca ez a világ,
Úgy nem hiszem, hogy állani fogom.
Beletörök a bicskám - S nemcsak az:
magam is összetörnék!

ZSIGMOND Ezt hogy érted?
Iszonyodom a helyváltoztatástól,
kerülöm a gyors mozdulatokat;
bárcsak becsomagolna valaki,
mint a zsarolást a diplomáták
begöngyölik a felcírált szavakba!
Ez az ember átlátszó és törékeny,
akár a velencei poharak;
ez az ember nem tör, hanem török!
BOCSKAI Gondold meg -
ZSIGMOND Persze hogy meggondolom! S tudod-e, hogy
Krisztiánát miért iszonyodom megérinteni?
Félek, hogy foltot hagy a felületemen!
BOCSKAI Ez így nem megy tovább!
ZSIGMOND Nohát, lemondok. Prágában alig várják.
Tudtad-e, hogy Rudolf császár teljesen
bolond? A saját udvari bolondja lett,
csak az a kár, hogy nem szabad nevetni.
Ő igen, ő nevetet bármikor,
de nem jut eszébe a nevetés;
merev és puha, mint egy rongybaba.
Tehát lemondok. Nem tiltakozol?
Hiába tennéd; lemondok, le én -
de nem biztos, hogy a császár javára.
Ne köntörfalazzunk: mondd, Bocskai,
mi lesz abból, ha utódom leszel?
BOCSKAI Megmondom, őcsém: abból semmi nem lesz.
ZSIGMOND Nagyságos bátyám, te most azt hiszed,
hogy próbára teszek - pedig dehogynem.
Te megérdemelnéd ezt a hazát,
és a haza megérdemelve téged.

BOCSKAI	Ha ragaszkodol ahhoz, hogy lemondasz, akkor ne szegd meg ígéretedet.	JÓSIKA	Uram, egyetlen szavadba kerül -
ZSIGMOND	Hát amit ők ígértek, nem szegik meg?! - No, jó: megígérem s meg nem szegem, hogy háromig számolok, és aki addig bejön, annak adom a trónt. Azt mondom: egy!	ZSIGMOND	Pedig hídd el, hogy örült nem vagyok, csak sarokba szorított, zaklatott és nagyon fáradt. Nem bírom tovább. Nekem két testem van: egy mennyei s egy bűnben fogantatott földi test. A földi test zavarodva bolyong, mert a megszentelt és kölcsönkapott uralkodói testben összetört a malaszt és a fenség fűszere, s feloszlik a bitorló rombolásban.
BOCSKAI	Te csakugyan bolond vagy, s tényleg lakat van a szíved helyén! Szívesebben látnám a szívedet ennek a kamrának az ajtaján, mögötte pedig téged, láncra verve!	JÓSIKA	Mi történt?
ZSIGMOND	Kettől! Nem tréfálok - vagy azt hiszed? Könnyelműnek, sőt könnyűnek nevezhetsz, ám annál szebb, annál dicsőbb dolog, hogy eddig is elbírtam ezt a nagy súlyt. És most: há... há... há...	ZSIGMOND	Nem történik soha semmi. csak váltják egymást az állapotok. - Képzeld el, hogy te vagy Báthory Zsigmond, egyedül vagy Prágában, betegen, te vagy! Ez itt, akit magad előtt látsz, egy hétféjű sárkány -- elképezed? Hét különböző császári tanácsos hangján kiabál mind a hét feje Báthory Zsigmond egyetlen fejével. Az egyik: „Bukásod közeledik! Most még lemondhatsz, mondj le szépszerével!" A másik: „A császár ősi joga kiterjed Erdély uralmára is!" A harmadik sipítja: „Miksa, Miksa!" A negyedik: „Rudolf, Rudolf, Rudolf!" Az ötödik: „Tudjuk, hogy magtalan vagy!" A hatodik: „Oppeln és Ratibor!" A hetedik: „Bíbornoki kalap s az olmtüzi püspökség jövedelme!" Te mit feleltél volna?
SENNYEI (jön)	Fenséges uram, a szultántól követség érkezett.	JÓSIKA	Ez hazugság!
ZSIGMOND	Három!	ZSIGMOND	Na, látod, én is ezt mondtam: hazugság! Hát ezeké legyen az uralom?
SENNYEI	Hárman vannak - honnan tudod? Haszán aga, Ibrahim és Szaturdzsi.	JÓSIKA	Uram, a közérdek s a józan ész azt kívánja. maradj fejedelem! Országod gazdag, és a háború ezután éppúgy elhárítható lesz, ahogy megkímélt a mai napig. Szépen, boldogan élhetnél közöttünk. Néped szeret, s a főembereid végrehajtják minden parancsodat. Hőstetteid fátylat borítanak minden bűnre, amelyet elkövettél; a zavaros vonások jellemedben kezdenek tiszta formát ölteni. Rangodori és érdemedben felül, császári vérből kaptál feleséget, s ha igaz. amit magad sem tagadsz, hogy az így kapott jogokkal nem élsz, ő még akkor is, húgodként kitar az oldaladon szűzi szeretettel. Feltéve, rogy az oldalam kitar. Erdélyt a Habsburgoknak nem adom! Inkább annak - sejtéd-e már, kinek? -, akinek az apja Báthory volt. Ejnye, mi Ölelt? Milyen feldúlt az arcod! Behívod Báthory Andrást? Soha.
JÓSIKA (jön)	Uram, a császár nevében van itt Kassa főkapitánya, Básta György.	JÓSIKA	Nem órá gondoltam. Valaki másra. Valaki sokkal közelebbire. Báthory Kristófnak van egy fia. Úgy értem: rajtam kívül is van egy. JÓSIKA Honnan tudod?! Mehemed vagyok én, aki meggyilkolja testvéreit? Honnan tudom! -- Onnan, hogy nem vagyok vak. Először óvakodva néztelek: mint minden igazi Báthoryban, vajon mikor támad fel benned is a nagyra-, sőt a még nagyobbra vágyás? Vártam: vajon mi lesz, ha megtudod? Még nem tudom elhinni teljesen. Lelkem egyik szárnya nagy és erős, és magasságokban evezni kész,
ZSIGMOND	Sennyei Pongrác jókor érkezett; Jósika István, te későn futottál. - Uraim, elöttetek nem titok, hogy nem sokáig leszünk már a trónon. Gondjaitokra bízunk a hazát, s kijelöljük az utódunkat is. Köztetek Pongrác a legöregebb, sokféle jó és rossz dolgot kipróbált - SENNYEI (térdre borul)	JÓSIKA	
ZSIGMOND	Könyörülj, uram! Mit vétettem én, hogy ilyen csúfos kelepccébe csalsz? Amit felkínálsz, éppúgy nem merem elutasítani, mint elfogadni!	ZSIGMOND	
SENNYEI	Megígérem, nem lesz semmi bajod. Méghogy semmi baj! Nem a semmi bajtól, én a valami bajtól rettegek! - Mi a bűnöm? Ki vádol és mivel, és írhatok-e végrendeletet?	ZSIGMOND	
ZSIGMOND	Ha nem akarod, nem erőltetem. De annyi kedvezést megérdemelsz, hogy a törököt fogadom először, s aztán a kassai főkapitányt. István bátyánk, ugye te Váradon egyszer már találkoztál Básta Györggyel? Beszélj vele, kérlek, és igyekezz kipuhatolni a szándékait. S te, Pongrác, a szultán köveit hívd.	ZSIGMOND	
	<i>Sennyei és Bocskai előrejön</i>	ZSIGMOND	
SENNYEI	Az egyik örült, a másik bolond: valóban szépen összeillenek.	JÓSIKA	
BOCSKAI	Buta vagy, de jók az ösztöneid. Ezentúl is ösztöneidre hallgass, ha kedves az a hitvány életed. Színlelj halált, mint a rémült bogár, és legyen hat kezed, mint a bogárnak, hogy kettőt a szemeidre tapassz, kettővel befoghasd a füleidet, kettő pedig a szájadra vigyázzon.	ZSIGMOND	
SENNYEI	Vak leszek, süket és néma leszek. De fogadjunk, hogy a fejedelem az iménti rossz tréfát Jósikával is kipróbálja, és ő lépze megy.	JÓSIKA	
BOCSKAI	Előrenézz, mert a lábad remeg. (Kimennek)	ZSIGMOND	
ZSIGMOND	Jósika, már csak benned bízhatom. Ezek kikényszerítik, hogy lemondjak! Kikről beszélsz?	JÓSIKA	
JÓSIKA	Örültnek tartanak, s azt hiszik, csúfot úzhatnak belőlem. Magad is láhattad - a pimaszok! Bohóckodnak! Hemperegnek előttünk!	JÓSIKA	

	de állapotom és neveltetésem durván lenyeste másik szárnyamat. Hogyan röpüljek, ha félszeg vagyok? Felbukfencezem, és kacagni fognak rajtam a csúszómászó többiek.	ZSIGMOND	Ez a vonakodás tetszik nekem, de már nem kell színlelned, hogy szerény vagy. „A fejedelem bolond; bármikor megfordulhat szándéka, mint a szél.” Nem így beszélnek rólam?
ZSIGMOND	Testvérem vagy! Egyetlen rokonom, akit hazugság nélkül szeretek. Egyetlen, akinek megmutatom olyan átlátszóságban lényemet, mintha üvegből volnék: nézz belém!	JÓSIKA	De igen; s te milyen bölcsen kihasználod ezt!
JÓSIKA	Szívemet úgy nyithatod-zárhatod, mint egy lakatot: tessék, itt a kulcs! Uram, örömmel zárom és nyitom, csak el ne vond előlem szívedet - és magadat se! Könyörgők, maradj!	ZSIGMOND	„Teste még él, a lelke már halott. Itt van közel, de mégis messze van, a magával tehetetlen hülye!”
ZSIGMOND	Ne azt mondd, hogy „uram”! Öcséd vagyok.	JÓSIKA	Ezt inkább hagyjuk, ettől csak gyanút fog!
JÓSIKA	Öcsém.	ZSIGMOND	Mit mondasz? - Igazad van, ezt ne írd. Te tudod, mi a mérték; folytatom. „A magyarok amúgy is gyűlölik a németeket; jobb, ha vársz, amíg Erdélyből kimegy a fejedelem. Addig ne jöjj. Nagyon aggodom érted.”
ZSIGMOND	No, még egyszer!	JÓSIKA	Hogy te milyen okos vagy!
JÓSIKA	Édes öcsém!	ZSIGMOND	„Jósika.”
ZSIGMOND	Mennem kell. Gyűlölnek a törökök, Rudolf pedig bizalmatlan irántam. Neked kell a két fenevad között átevezned félszeg szárnyaidon. Ne te kérelj, hadd kérleljelek én: könyörgők, vedd magadra ezt a terhet!	JÓSIKA	Tessék?!
JÓSIKA	És ha ez a dolog mégsem igaz? Ha csak tréfa vagy mese, vagy koholmány, vagy barlang, amelyben cyclops lakik?	ZSIGMOND	Aláírás: Jósika István.
ZSIGMOND	Akkor te légy leleményes Ulixes, akit az Isten arra tartogat, hogy kieszelje a menekülést!	JÓSIKA	Én megkapom Oppeln- és Ratibort, te megkapod Erdély kormányzatát, Miksa megkapja ezt a levelet, s bokájáig összeszarja magát. Bőven lesz ideje kimosdani. Haha! Ezt jól kifőztük!
JÓSIKA	Értsd meg: nem lehetsz más, mint ami vagy.	ZSIGMOND	Remekül.
ZSIGMOND	Eddig apa voltam: egy majdani fényes család alapító elődje; most egyszerűen csak fiú leszek: hamis fiú, törvénytelen fiú.	SENNYEI (jön)	Jöhetnek a szultán követei?
JÓSIKA	Én azt hittem, hogy senkinek születtem, s valakivé küzdöttem magamat; már látom, előbb voltam valaki, most meg nagyúr és nagy senki vagyok.	ZSIGMOND	Csak jöjjenek! - S hogy hiteles legyen, nyomd rá kancellári pecsétedet!
ZSIGMOND	Így szeretlek, ilyennek: senkinek. - Egyébként sincs menekvés.	JÓSIKA	A kicsit is! A nagyobbikat is!
JÓSIKA	Ezt hogy érted?		
ZSIGMOND	Már csak előre futhatsz, vissza nem. Az a per, amely folyik ellened, igen kedvezőtlen fordulatot vett. Tudjuk, hogy ártatlan vagy, márpedig hazánk jogállam, ahol nem lehet senkit, aki ártatlan, perbe fogni: akit perbe fognak ártatlanul, az épp ezért bűnös kell, hogy legyen. Aki ártatlan, az bűnös. - Na, látod! Látod, Jósika István elveszett. De az én testvérem, Báthory Kristóf természetes fia - ő megmarad.		
JÓSIKA	Légy utódom! Ha te lépsz a helyembe, lélekedben én is itt maradhatok.	Jön Haszán, Ibrahim és Szaturdzsi	
ZSIGMOND	És ha én leszek a fejedelem, eltemethetem szegény Jósikát? És megengedhetem az özvegyének, hogy megtartsa férje birtokait? Lezárhatom a pert? Kimondhatom, hogy Jósikának voltak bűnei, de azért nem volt hazaáruló, nem volt gazember, nem volt becstelen? Bármit megengedhetsz, bármit kimondhatsz. - Fogd ezt a tollat, írd le szaporán: „Miksa főhercegnek, nagy tisztelettel.” Mondom, hogy Erdélyt nem adom nekik - de nem nekik mondom, hogy nem adom!	ZSIGMOND	Mi járatban vagytok? Dolgunk nehéz, ismervé állhatatosságodat. De mégis megpróbálunk rábeszélni - Teleírtunk egy rőfnyi papiroost oly érvekkel, amelyek egybehangzón tanúsítják - Az ellenérvek is minket igazolnak - De ne rideg érvelés, hanem színpompás szavak, szívre ható, meleg fordulatok győzzenek meg róla, hogy - Mit akartok? Egyetlen szóval! Békét akarunk. Itt a szultán levele. Ezt pedig a szultán idős édesanyja írta. Ezt a nagyvezír, vastagon fogó aranytollal, s a tinta is arany; s hidd el, uram, hogy színarany szavak! Te legyőztél bennünket, majd mi téged; hagyjuk abba! Ne folytassuk tovább! Miért is vesződjék a padisah olyan kis darab földdel, mint hazátok, ha megkaphatja egész Perzsiát? Ígérd meg, hogy nem harcolsz ellenünk, s mi megígérjük, hogy nem támadunk meg: legyünk jó szomszédok, mint azelőtt! Nem ég le az orcátokról a bőr? Annyi halál és pusztítás után idejöttök és békéről fecsegtetek? Egy percig se higgy nekik!
JÓSIKA	„Légy óvatos! Ha behívják, ne jöjj. A fejedelem bolond.” Kész? Leírtad? Nem hitegetsz? Nem rántod el a szájam közeléből az izes falatot? S nem járok úgy, mint másik rokonunk, szerencsétlen Báthory Boldizsár?	IBRAHIM	Higgy nekünk!
			A padisahnak volna ereje, hogy eltörölje az országodat, ám sajnál, mintha édes öccse volnál. Bocsánatot kínál neked, noha még nem kértél bocsánatot. Fogadd el!

HASZÁN Még ne mondd ki a végső szót!
 ZSIGMOND ZSIGMOND Kimondom.
 SZATURDZSI Gondolkodj rajta!
 ZSIGMOND Nem gondolkodom.
 IBRAHIM Hátha más belátásra térsz.
 ZSIGMOND Nem én!
 Elég az a belátás, ami van.
 Belátom: nektek van igazatok.
 SZATURDZSI Akkor miért ez a vonakodás?
 Miért ellenkezel?

HASZÁN Ne mondj igent,
 csak ne vágd el a remény fonálát!
 ZSIGMOND De én máris azt mondom, hogy igen!
 Elfogadok minden ajánlatot.
 Legyen béke! - Hiszen, ha béke van,
 és nem kell rettegnünk a törököktől,
 akkor eszemben sincs lemondani! -
 Így hát az országgyűlésen, ha majd
 összeül, nem azt fogjuk hírül adni,
 hogy lemondok, mitől mindenki fél,
 hanem a jó hírt, hogy békét kötünk.

IBRAHIM Micsoda kellemes meglepetés!
 SZATURDZSI Ki hitte volna!
 HASZÁN Megjósolhatom: a szultán
 édesanyja sírni fog örömeiben:
 mézédés könnyeket, amelyek
 illatoznak, mint a rózsák!

ZSIGMOND Pihenjete, szultán küldöttei!
 Holnap ajándékokkal megrakodva,
 kedvező válasszal induljatok a
 fényes arcú paradízsok elé!
 - S te, Jósika, küldd el a levelet
 Miksának, nehogy aztán idejőjjön!
 Már nemcsak téged szeretlek, hanem
 szeretem az egész Báthory-házat.
 Szépek erényeik, szép a gyalázat,
 amelynek köszönhetem léteimet. Ez az
 érzés vezeti léptemet!

Hetedik szín

A fejedelmi palota kertje
 Básta, Lázár

LÁZÁR Valamit forral.
 BÁSTA Engem nem fogad, a szultán
 követét pedig fogadja.
 LÁZÁR S a kancellár?
 BÁSTA Már nem sokáig az. Megtudtuk, hogy
 per folyik ellene, amelynek rá nézve
 rossz vége lesz. Egyelőre szót
 fogadhatsz neki; helyesebben, fogadd
 el a szavát, aztán pedig tedd, amit
 megbeszéltünk.

JÓSIKA (jön) Kibékül a szultánnal.
 BÁSTA Micsoda?
 JÓSIKA A szultán békefeltételeit
 percnyi habozás nélkül elfogadta.
 Vigyázatok, nem is olyan bolond:
 esze ágában sincs lemondani.
 BÁSTA Én, a felséges császár követe
 elvárom tőled, hogy határozott légy.
 Rajtad múlik, hogy a súlyos beteg
 fejedelem kuszálj: ötletei
 ártalmatlanok maradnak-e vagy sem.
 JÓSIKA El kell érnünk, hogy minél hamarabb,
 hogy lehetőleg most rögtön lemondjon.
 S nem szabad hagynunk, hogy a követek
 hírt vigyenek a szultánnak, akár arról, hogy
 Zsigmond milyen békülékeny, akár pedig -
 Lázár! Óvatosan, csöndben vedd körül a
 szállásukat. Fogd el mind a hármat, és
 nagy titokban még az éjjel vidd őket
 Gyaluba.

LÁZÁR De jól vigyázz, ne történjék bajuk!
 Nem görbülhet egy hajuk szála sem.
 Szót fogadok, és fogadom a szót,
 és úgy cselekszem, ahogy megbeszéltük! (El)

BÁSTA (Jósikához) Örülök, hogy ilyen világosan és
 egyértelműen gondolkodol.
 Bárcsak az összes honfitársad is
 hasonlóképp látná a dolgokat!
 Észrevennék, hogy elkerülhetetlen
 Erdélyben a hatalomváltozás.
 Fájdalmas lesz, de nem haszontalan.
 JÓSIKA Mégy egyszer: örülök, hogy egyetértünk.
 BÁSTA S még inkább örülnék, ha egy ilyen okos,
 tisztességes, körültekintő férfi, amilyen
 vagy, továbbra is
 betölthetné magas hivatalát.
 Várakozva nézel rám? Jól teszed.
 Nos, én is várok tőled valamit.
 Egy aláírást. Írd alá az esküt,
 melyben Rudolfnak hűséget fogadsz.
 Írd alá! Jobb túlesni rajta.

JÓSIKA Nem.
 BÁSTA Nemet mondasz? Tudod, hogy mit jelent ez?
 Igaz, hogy kesztyű van a kezemen, de
 vaskesztyű - gondold meg, mit felelsz!
 JÓSIKA Én Báthory Zsigmondra tettem esküt, ő
 pedig nem oldott fel ezalól.
 BÁSTA. Jól van, édes barátom; te tudod.
 LÁZÁR (jön) Megvannak -- megtettem -
 JÓSIKA Ilyen hamar
 elindítottad őket Gyaluba?
 LÁZÁR Nem Gyaluba, hanem gyalu alá.

Jön egy katona három levágott fejjel

JÓSIKA Mit tettél, te gazember?
 LÁZÁR Ellenálltak. Egy hajszájuk sem
 görbült, láthatod.
 JÓSIKA Ezért keservesen bűnhődni fogsz!
 BÁSTA Kancellár, ne légy igazságtalan.
 Először is, te adtad a parancsot
 - ezt akármikor tanúsíthatom - ő
 végrehajtotta; és pontosan. Másodsor:
 annak csak örülhetünk, hogy most már
 végképp lehetetlen Erdély
 s a porta között a kibékülés.
 LÁZÁR - Sajnálom ezt a három törököt.
 Uram, fejevesztve menekül a testük:
 ők sem tették le Rudolfra az esküt.

Nyolcadik szín

Krisztierna lakosztálya
 Krisztierna, Terézia

TERÉZIA Kedves úrnőm KRISZTIERNAHagyd a szép
 szavakat;
 nem vigasztalás, vigasz kellene.
 Szeretnéd látni a szüleidet?
 Grácba szeretnél visszamenni? Menj!
 Nem tartóztatlak, menj: de nélkülem.
 Most még visszamehetsz - most vagy soha.
 Félsz, hogy bajod esik, ha itt maradsz?
 Bánatos vagy?
 TERÉZIA Hogy őszinte legyek, nem szeretném
 a te bánatodat
 a magaméval súlyosbítani.
 Nem vagyok bánatos, ellenkezőleg.
 Birtokod intézője, Kakas úr
 mindjárt szolgát magyarázattal is.
 KAKAS (jön) Nem kérek mást, úrnőm, csak egy kezet;
 szorgalmas ujjacskák együttesét, az
 ujjakon a rózsás körmöket.
 Egy párnás kis tenyeret, lepkekönnyűt,

	a hosszú vonalat a közepén, s a folytatást, a könyököt, a vállat - KRISZTIERNA Nagyon helyes. Legyetek boldogok. Legalább valaki boldog lehet ebben a szomorú komédiában.	KRISZTIERNA ZSIGMOND	Még most is kancellár? Ki hitte volna! Ebben az országban én döntöm el, hogymint ki a kancellár és ki nem az. Uram, ha már beszélünk -
JÓSIKA (jön) KRISZTIERNA	Hallgass meg, aztán tégy, amit akarsz - Ejnye, már megint valami komoly. - A kancellár öltözéke zilált. Próbáld rendbehozni, Terézia! Kakas uram, hát miért nem segítesz a mátkádnak? Ennyi a szerelem? De négy szemközt -	JÓSIKA ZSIGMOND JÓSIKA KKAKAS TERÉZIA	Nem beszélünk. Ahogy óhajtod; már itt sem vagyok. (El) Már itt sem vagyunk! Árok és bokor!
JÓSIKA KRISZTIERNA	Hallottátok, ti ketten? Eresszétek le szempillátokat: magába forduló látások rejtőzzék el piros függöny mögé, hogymint négy szemközt beszéljek Jósikával. Úgyis elválík tőled!	JÓSIKA KRISZTIERNA ZSIGMOND	
JÓSIKA KRISZTIERNA JÓSIKA	Mit beszélsz?! Tíz perce sincs, hogy történt valami, egy szörnyű dolog, egy rettenetes baj! Itt járt a szultán három követe, Zsigmond jókedvű és elégedett volt, elbocsátotta a követeket. Csak néhány perc - és meghalt mind a három. Zsigmondnak el kell menekülnie! Még nem tud róla, de meg fogja tudni -	ZSIGMOND KRISZTIERNA ZSIGMOND KRISZTIERNA ZSIGMOND	Ne vedd rossz néven e látogatás szokatlan időpontját, asszonyom. Úgy érzem, hogy őszintén kell beszélünk. Nem mondom, beletelt egy kis időbe, amíg ez az érzés idehozott! Hidd el nekem, jobb későn, mint soha. - S ha tudnád, mennyi minden állt közöttünk! Azt monddod, állt? Jelenleg már nem áll? E pillanatban közös végzetünk, mint a kocka, hatot vet vagy vakot. Lehet, hogy hibás voltam, amikor házasságkötésünk zálogaként oly feltételeket fogadtam el, melyek mindkettőnkhez méltatlanok; ám e feltételek bilincseit néhány ökölcsapással összezúztam. Egymásnak rendelt bennünket a sors! Te bámulatos ember! Úgy beszélsz, mintha ezt valaki megírta volna. Meg van írva sorsom könyveiben az is, ami szétszórta lelkemet, és ami szívem pitvaraiban a világ iszapját lerakta volt, ami tiltó kézként feszült elém, ha feléd irányoztam léptemet; s ezelőtt még csak egy órával is úgy megkavart, úgy elhomályosított, mint forgószél a száraz levegőt. De nemrégiben történt valami - Békét kötünk! Mindent elfogadok! Senkinek nem kell félni soha többé! Ez is meg volt írva aranylapon, arany tintával, színarany szavakkal!
KRISZTIERNA JÓSIKA	Miért nekem szólsz? Miért nem neki? Mert nem akarom azt, hogy én legyek, akitől a hírt hallania kell.	KRISZTIERNA	Te bámulatos ember! Úgy beszélsz, mintha ezt valaki megírta volna.
KRISZTIERNA	Mert úgy érzem, hogy jobb lesz, ha téged figyelmeztetek mindenekelőtt.	ZSIGMOND	Meg van írva sorsom könyveiben az is, ami szétszórta lelkemet, és ami szívem pitvaraiban a világ iszapját lerakta volt, ami tiltó kézként feszült elém, ha feléd irányoztam léptemet; s ezelőtt még csak egy órával is úgy megkavart, úgy elhomályosított, mint forgószél a száraz levegőt. De nemrégiben történt valami - Békét kötünk! Mindent elfogadok! Senkinek nem kell félni soha többé! Ez is meg volt írva aranylapon, arany tintával, színarany szavakkal!
JÓSIKA	Attól félek, hogy elment az eszed, még az a kis eszed is, ami volt!		
JÓSIKA	Ő nem kíván téged, és nem szeret; én szeretlek, és megőrülök érte!		
KRISZTIERNA	Tényleg megőrültél, az már igaz, de hogy merészelsz -		
JÓSIKA	Várj, elmagyarázom! Tudd meg, hogy Zsigmond rokona vagyok, Zsigmond édes testvére -		
KRISZTIERNA	Hé, ti ketten! Kóstoljátok meg, tényleg édes-e. Azt mondtam, hogy harapjatok bele! - Édes testvér: mégis, hogy képzeled?		
JÓSIKA	Aki szól hozzád, már nem Jósika. Jósika nyomtalanul elveszett; özvegye siratja egy darabig, majd lassacskán vigasztalódnia fog, árvája nem fog emlékezni rá. Jósika odavan! Jósika nincs! Nekem Báthory Kristóf az apám. Csak egy egész kicsit nyújtózkodom, és egykettőre Báthory vagyok. Boldoggá tesznek a másik helyett!	KRISZTIERNA ZSIGMOND	Sorsod könyvéből az aranylapot rosszakaró kezek máris kitépték. Beteg voltam, de már gyógyulni kezdek. Mint mikor a kibicsaklott bokát egyetlen mozdulattal helyrerántják: még mindig fáj, de már nem annyira - így fáj az is, ha visszaáll a rend. A bizonytalanságban egyedül a te hűséged volt a bizonyosság, a csöndes, de hatalmas szeretet! Most már eszemben sincs átváltani a biztos jót a rossz bizonytalanságra, most már jövök hozzád, szerelmesen!
KRISZTIERNA	Hát nem tréfálsz? Hát komolyan beszélsz? Nézz a lábad elé, nézd a szerelmet. Nézd ezt a kettőt, ahogy odalent megisszák egymás szájából a nyálat; kérlek, hogy csináld velem ugyanezt.	KRISZTIERNA	Miért nem jöttél egy esztendeje? Vagy egy hónapja? Vagy tegnapelőtt? Vagy tegnap? Vagy csak tíz perccel korábban? Bocsásd meg a hosszú várakozást; hadd vessünk véget neki röviden. Egyesüljünk boldogságot hozó, forró és fejedelmi ölelésben!
Csók		ZSIGMOND	
JÓSIKA KRISZTIERNA	Úrnőm! Szerelmem! Rabszolgád vagyok! Akkor, te még csak nem is Jósika, válassz a vadászkutyáid közül egy jönővésű, türelmes szukát: az méltóképpen jutalmazza majd vágyaidat és érdemeidet. (Megüti)	KRISZTIERNA ZSIGMOND	Uram, nem szabad! - Engedj! Ne csináld! Nincs az a zsinór, nincs az a kapocs, amit ne tudnék leszaggatni rólad!
JÓSIKA ZSIGMOND (jön)	Bocsásd meg nekem, hogy arcul ütöttél. Bizonyára meglepődöl - Hohó! A kancellár is itt van? Szép dolog! Nyilván elmondta, hogy a törökök - Mindent elfogadok! Békét kötünk! Szegény kancellár! - Sebaj, béke lesz!	KRISZTIERNA ZSIGMOND KRISZTIERNA ZSIGMOND	Te már ne csókolj meg! Nem akarom! Annak a hitvány senkiházinak, aki édes testvéred és barátod, hamarabb megengedném, mint neked! Micsoda?! Hát nem félsz, hogy agyonütlek? Bár megtennéd! Szeretnéd, asszonyom? Ha csak ez kell, hát ezt megkaphatod!

	(Kardot ránt) Útni. azt nem; de döfni, azt igen! Hideg vasat beléd! - De nem, de mégsem! Ne reméld, hogy megúszod ennyivel! Fenség -	KRISZTIERNA	anyád alig várja, hogy visszatérj. Csomagolj össze, holnap reggel indulsz. György úr. ha férjemet lenyelted is, de velem hogy megszelész így beszélni? Én a te gazdád rokona vagyok, és nincsenek meg az eszközeid, hogy maradék becsületemmel együtt kiszámított utadból félrelökj. Én úgy döntöttem, hogy itt maradok. Döntésedet csak helyeselhetem: a dolgomat ez könnyíteni fogja. Engedd meg, hogy tudomásodra hozzam Zsigmond rád vonatkozó óhaját. Zsigmond nem óhajt látni soha többé, s mivel te Grácba menni nem akarsz, azt óhajtja Zsigmond, hogy lakhelyed mostantól ismét Kővárban legyen. Egy férfiszolgát. egy asszonycselédet s egy szekér holmit magaddal vihetsz. A védelmedről én gondoskodom. A te személyed a jogfolytonosság látványos megtestesülése lesz. Új a fedél, de marad az eresz.
LÁZÁR (jön) ZSIGMOND LÁZÁR ZSIGMOND BÁSTA (jön)	Tűnj el. Az történt - Takarodj! Valaki - ismeretlen tettesek megölték a szultán követeit. Ez az aljas merénylet - bárki tette - joggal ébreszt a portán ellened kiengesztelhetetlen haragot! Ki ez az ember? Hogy került ide? Zavard el innét!	BÁSTA	
LÁZÁR BÁSTA	Uram, nem lehet. Ez a merénylet oly könyörtelen, tartós haragot ébreszt ellened, hogy csak egy módon tudod elkerülni. Aha. - Világos, innen fúj a szél. Uram, egy dolgot engedj meg csupán: hogy jelenlétedben a hitvesemtől valamit megkérdezzek. - Tudtad ezt? Tudtál róla? Krisztierna, felelj! - Hallgatsz. Hallgatásod égbe kiált.		
ZSIGMOND	Én soha semmi rosszat nem akartam, és egy percig sem hazudtam neked. Hallottátok ezt? Most is hazudik! Igazságtalan voltál eddig is, ezután is légy igazságtalan.		
ZSIGMOND	Tehát így álltal bosszút. Érthető: elvégre volt mit megbosszulni, bőven! Te hajszoltál bele a pusztulásba, te vagy minden nyomorúság oka. Te szűz ringyó! Te szagtalan görény! Ez a lemondásod. Itt ird alá.		
KRISZTIERNA			Kilencedik szín
ZSIGMOND KRISZTIERNA	Tessék, aláírtam. És most mi van? Összedőlt a világ? Megnyílt a föld? Vagy az égbolt kárpítja meghasadt? A tüzes szögekkel kilyuggatott mennyei gyászkenő oly mozdulatlan, mintha nem történt volna semmi sem. Ti kóbor macskák, akik éjszaka háztetőn surrantok, sírjátok értem! Ti fülesbaglyok és ti kuvikok huhogjatok: „Elmegy Báthory Zsigmond!” Ti varangyok, ti meztelencsigák izzadjátok a részvét könnyeit! Ti sündisznók, gömbölyödjetek össze: az éjszakába szúrjátok bele a vigasztalanság töviseit! Ti könnyelmű lepkék a tűz körül egyre gyorsabban, egyre közelebb rójátok a fájdalom karikáját; s ti láncra vert kutyák, vonítsatok: elmegy a gazdátok! Rikolts, kakas, mint amikor a kertben róka van! Gágogjatok, ludak: „Zsigmond, maradj!” - Csönd van. A világ csöndes és közömbös. - Megkaptátok, nesztek! És most mi van?	Jósika háza Jósikáné Fűzi Borbála, Kornis Gáspár	
ZSIGMOND		KORNIS	Üdvöz légy, asszonyom! Szép napokat hozzon a sors neked' - Ezek szerint a férjed még nem érkezett haza.
BÁSTA ZSIGMOND (ír)		BORBÁLA KORNIS	Nem szokta megmondani, hogy mikor jön. A kancellár fől és alá siet, mintha egy titkos démon hajtaná. Azt mondja, segítséget vizs a népnek, mert a medrűkből kicsapott folyók sok embert életveszélybe sodortak. S valóban, láttam az árvízi hőst! Ahogy széles csónakjában evez, keresvén a bajbajutottakat, és megfeszíti minden erejét, hogy egy lelket se hagyjon odaveszni: azt hihetnéd, ő az újabb Noé. A nép a megmentőjét látja benne, ő meg a Gyilkos vizet figyeli, s a népet biztatja, mondván, az árvíz országos változásokat jelez.
BÁSTA		BORBÁLA	És nekem, a hitvesnek, az anyának tőled kell e dolgról hallanom? Asszonyom, a legnagyobb tisztelettel kérddezhetek - őszintén! - valamit? Neked már volt egy férjed; Jósika ebből az állatfajból nem az első. Ez nem kérdés, ez meztelen való. Még szép vagy és fiatal.
BÁSTA		BORBÁLA KORNIS BORBÁLA KORNIS	Udvarolsz? Tapasztalhattad, milyen a tavasz csalóán és egyhangúan kibomló, hamar hervadó virágjaival, amikkel nem lakik jól, csak szemünk. Hazug és vigasztalan látomány! Ellenben lásd az ősz gyümölcsseit: hamvas szilvát, mézes húsú barackot, mosolygó almát, lágy körtét, fűgét s a tüzes borral vehes fűtöket! Mondd, asszonyom: ha özvegységre jutsz - mitől ég óvjon! reménykedhetem? Miket beszélsz, uram? Hogy képzeled? Nem vagyok már egészen fiatal, de tetőtő talpig férfi vagyok, és éppenséggel nem vagyok szegény. Mohón vágylak csókkal borítani, ha van rá tisztességes lehetőség.
ZSIGMOND BÁSTA	Tudod-e, ki vagyok? Tudom, ki vagy: nem az, aki voltál egy perce még. Most pedig -	BORBÁLA KORNIS	
KRISZTIERNA	Megkérem az urakat, hogy szíveskedjenek magamra hagyni.		
BÁSTA	Jó, hogy eszembe jutott, asszonyom:		

BORBÁLA Ejnye, Gáspár, ez mégis különös: megkérni egy férjes asszony kezét! Hanem, tudod mit: lehet róla szó.

KORNIS Már csak azért is, mert ha - Isten őrizze! -, ha néhány nap múlva megözvegyülsz, az új házassággal vissza lehet a vagyonekობzást fordítani. És a kis árvának - mi a neve? - megígérem, hogy jó apja leszek.

JÓSIKA (jön) Itt vagy, Kornis uram? Derék dolog. Vizes vagyok, átfáztam teljesen. Engem észre sem veszel?

BORBÁLA Igaz is, milyen piros vagy!

JÓSIKA Éles a szemed: észreveszed a gyertyaláng mögött a lángoló arcot. Ha ilyen éles a szemed, meglátod-e a jövőt? Mi lesz holnap? Mi lesz holnapután?

JÓSIKA Kornis uram, te is mily fiatal vagy! Reggel óta eltűntek ráncaid, a hajad sűrű lett és fekete; máskor csapzottan lógó bajuszod - még a bajuszod is - Fáradt vagyok. Jól tudom, mit kellene tenni holnap, csak hogy mire a holnapból ma lesz, mire lepadnak az árvizek, s a bárkából kibocsátott galamb csőrében olajjával visszatér - Zsigmond elmegy. Erdélyt elvesztegette. Elcserélte, mint egy túros lovat! Meglásd, ha nem választhat fejedelmet az ország törvény szerint, szabadon, akkor itt nem lesz ország, és a német az ország hűlt helyéről kisöpör. Bocskait megvették, Sennyei gyáva, Ravaszdi alattomos, te pedig - te pedig éppoly hamar fiatal vagy, amilyen gyorsan elfáradtam én.

KORNIS Sötétén látsz, túlságosan sötétén. Talán a hajamat is csak azért látod feketének - vagy tévedek? S te, Borbála? Okos, hú feleség? Más asszonyok meggondolatlanul hajszolják előre a férjüket, mint némely vadászatban a kopót, elfeledvén, hogy elől szakadék; én inkább vigyázatra intelek. Azt hiszed, meg akarok özvegyülni? Tépelődni, mit válasszak: magányt, a magánnyal nyomort és bujdosást? Vagy hűtlenül átlépve árnyadon, lesni a nem egészen fiatal, de tetőtől talpig férfiakat: melyikük nem éppen szegény, s melyiknek a szándékai tisztességesek? Más csókoljon? Más aludjék velem? Idegenek neveljék fiadat? Zsigmond már lemondott. Már semmi nem köt, már nincs közöd hozzá. Vigyázz, ne légy a kelleténél is hűségesebb!

JÓSIKA Már mindenki fölesküdtél Rudolfra! Gáspár, te is?

BORBÁLA Az egyetlen te vagy, aki az aláírást megtagadta.

KORNIS Mi tőrés-tagadás, rossz éjszakám volt, de rájöttem, hogy mást nem tehetek. Aláírtam: egy kis tintás maszat, egy kis viasz - nem törődöm vele, Uram, ne légy vak! Ne légy ostoba! Szaladj, amíg nem késő: ird alá, és térden csúszva kérj bocsánatot!

BORBÁLA Zsigmond elmegy - ez már kétségtelen. Elárulta trónját, el a hazáját, elárulta önzetlen híveit,

elárulta magát, Zsigmondot is. Ő igen - én akkor sem. Vak leszek, ostoba leszek, öngyilkos leszek! Én, a paraszt, én, a csinált nemes majd megmutatom, mi a becsület! - Én nyomorult! Fölesküdnék azonnal, de már késő, már nem kellek nekik. El kell, hogy meneküljek, asszonyom. Uram, ha elmegy, nem foglak szeretni. Észak. Nem, Dél. Nem, Nyugat. Nem, Kelet! - A világból kimenni nem lehet.

BORBÁLA
JÓSIKA

Tizedik szín

Gyulafehérvár a sáncok előtt
Básta, Bocskai, Lázár, Borsolló

BOCSKAI Percről percre magasodik a víz. Kicsapott a medréből a Maros; az Omboly alsó kanyarulatában az elsodort gerendák és a jég torlaszt emeltek az árvíz elé, s két irányból is a városra törnek a méltatlankodó, szennyes habok. A megdühödött folyamistenek, mint rosszul fogalmazott iratot, országszerte törölték a vetést Ceres kalászttermő tábláiról. És kiöblítette a temetőt a rázúduló vízözön: kimosta a koporsókat és a holtakat; s az alsóváros lagúnáiban, leroskadó, silány vályogfalak rémülten kapkodó lakói közt halkan, komoran siklanak az ösök s a gyermekként meghalt százévesek. Eszerint, ha jól értem szavadat, Fehérvárat körülfalta a víz. A rendek megérkeztek?

BÁSTA

LÁZÁR
BÁSTA

BOCSKAI
BÁSTA
BORSOLÓ

LÁZÁR

BOCSKAI
BÁSTA
BOCSKAI
LÁZÁR

BORSOLÓ

BÁSTA
BOCSKAI

BÁSTA

Java részt. Az országgyűlésnek nincs akadálya. És amíg tart, idejönni nehéz, innét elmenni szinte lehetetlen; hacsak nem koporsó jön komp gyanánt. Egy erdélyi úr miatt mondom ezt. S nem volna jobb, ha mégis futni hagynád? Ez neked semmiképp sem érdeked. Az ítélet már majdnem készen áll. Már csak egyetlen mozzanat hiányzik, egy számára kínos meglepetés. Vigyázz, uram: egy ilyen cselszövő, aki az ártatlan követeket orozva meggyilkolja, sokra képes! S ne feledd, hogy nem tette le az esküt! Mi lesz, ha fegyverhez folyamodik? Biztos vagy benne, hogy ő volt a tettes? Nyilván ő volt. Miért, ki más lehet? Be is tudjátok bizonyítani? Annyi vért kifolyatott, hogy az én köpenyem is véres lett. Nézz ide! Nézd meg, milyen véres a köpenyem! Igazán sajnálom, hogy nincs idő ebben az éppannyira szomorú, mint amennyire gyalázatos ügyben részletes vizsgálatot kezdenünk. S van egy másik vétke, még súlyosabb. Épp ezért jobb lesz, ha futni hagyod. Másként óhatatlanul rád vetül a gyalázat árnyából egy vonás. Vagy úgy. Uram, rendben van, engedek - bár Isten látja, hogy nem szívesen. Az árvíz miatt csak a hegyen át lehet Fehérvárról elmenekülni. Nos hát, a te kedvedért, Bocskai,

	reggelig őrizetlenül hagyom a hegyek felé vezető utat. De szavamra!, ha ez a kis nagyúr nem fél és nem szégyell kiállani az összegyűlt három nemzet elé - Akkor tégy a belátásod szerint. S akkor te vagy soron. - Lázár, figyelj! Holnap az országgyűlésen, akit Bocskai István vállon vereget, akármilyen nagyúr legyen is az, embereid fogják el, és vigyék. Egy embert holnap vállon vereget, hátulról - így, ahogy most én csinálom. Megértetted?		mivel a kalicka kulcsa Rudolf császárhoz került: ő nagy madarász, és a hamisan fűtyülő madárból egykettőre pástétomot csinál! Ezt ugye te is tudod, hercegem. Igaz is, herceg mit gondolsz, miért nem jött ide a császár öccse, Miksa, hogy birtokba vegye a tartományt? Miért vállalkozik -- miért muszáj e nagy dologra vállalkoznia olyan kis embernek, mint én vagyok? Erre válaszolj, hercegem - ha tudsz. Miksa főherceg igen óvatos, másfelől pedig igen bátor ember, főleg, ha sík vidék veszi körül. A magassággal egyenes arányban gyűlik szíve mögött a félelem, s eszerint fél az erdélyi hegyektől. És miért fél az erdélyi hegyektől? Mert azt gondolja, hogy törbe csalod. És miért gondol ilyen csúf dologra? Mert nemrégén kapott egy levelet; s az kinek elmeborjadzása volt? Semmilyen levélről nincs tudomásom! Még erről sincsen? „Jobb, ha vársz, amíg Erdélyből kimegy a fejedelem. Addig ne jöjj
BOCSKAI BÁSTA		ZSIGMOND	
LÁZÁR BÁSTA	Megértettem, uram. A rendeknek csak fegyvertelenül engeddd, hogy a terembe lépjének. Állíts egy-egy ágyút a négy sarokba, és kapjon égő fákylát a tűzér. Megértetted?	ISTVÁNFFY	
LÁZÁR BÁSTA	Megértettem, uram. Eredj, hívd össze a testőröket! Magyarázd el, hogy akit Bocskai - meg aztán Básta - vállon vereget, az a teremből nem old kereket.	ZSIGMOND ISTVÁNFFY	
Tizenegyedik szín			
		ZSIGMOND ISTVÁNFFY	Ki merészelte ezt? „A magyarok amúgy is gyűlölik a németeket! -- Nem tudod, ki volt? Ez koholmány! Ezzel akartok engem Rudolf előtt meggyanúsítani! Hát nem látjátok, hogy fölösleges? Én már lemondtam! Én már elmegyek! Lehet, hogy koholmány, de te koholtad. Rajta van a kancellári pecsét, szabályszerűen és hitelesen. Tehát a kancellár!
<i>Zsigmond lakosztálya</i> <i>Istvánffy Miklós jegyzetel</i>		ZSIGMOND	Nem hihetem, hogy tudtod nélkül így próbált szerencsét. Én csináltam belőle nagyurat! Legbenső titkaim tudója volt! Úgy szerettem, akár testvéremet, és most -- De nem! Ez nem lehet igaz! Ez ostobaság! Ez csak arra jó, hogy Miksát késleltesse, és a császár jóindulatát semmivé tegye, és becstelenség árnyát vesse rám! Nos, ha egy herceg állít valamit, azt akkor is hiszem, ha nem igaz. És ha tényleg nem tudtál a levélről, akkor ne félj, még nincsen semmi baj. Még nincsen semmi baj; valami baj van. „A fejedelem bolond; bármikor megfordulhat szándéka, mint a szél.” Ezt merre leírni? A nyavalyás! A gazdájáról? A rühös kutya! Hozzátok. ide! Megöliöm!
ISTVÁNFFY	Almárium. Indiai nemesfa, sarkain trébelt ezüst berakás. Aranyveretes nyereg. Díszpohár. Rubintos markolatú, görbe kard. Egy alabástromszobor, nőalak, felirattal: „Fiat justitia”.	ISTVÁNFFY	
ZSIGMOND (jön)	Írd inkább azt, hogy „mundus pereat”.	ZSIGMOND ISTVÁNFFY	
ISTVÁNFFY	Üdvözöllek Rudolf császár nevében, te Oppeln és Ratibor hercege! Nevem Istvánffy Miklós. Én vagyok - miután a nádori szék üres - a nádort helyettesítő személynök. Összeírom az ingóságokat.	ZSIGMOND	
ZSIGMOND	Nádori személynök, nem gondold, hogy az ingóság olykor ingatag? Vigyázz, mert az utókor kikacag!		
ISTVÁNFFY	Azt gondolom, Oppeln és Ratibor, hogy bízd az utókorra a kacajt, és a jelen pillanattal törődj, amelynek mézét mint magánszemély mostantól gond nélkül szűrősheted. Még egy utolsó, nehéz próba jön, az országgyűlés --	ISTVÁNFFY	
ZSIGMOND	Perceken belül elkezdődik, s megtörve a szokást, ide hívták össze a rendeket, az én palotámba -	ZSIGMOND	
ISTVÁNFFY	Már nem tiéd.	ISTVÁNFFY	Nyugodj meg!
ZSIGMOND	- rokonom, Rudolf -	NÁRPÁGYI (jön)	Hol a kancellár?
ISTVÁNFFY	Már nem rokonod.	ISTVÁNFFY	Itt van. Te vagy az. Én úgy vélem, nem vagy rá érdemes, de Ófelsége döntése szerint
ZSIGMOND	- buzgó, túl buzgó megbízottai. És ha Erdély három nemzetei el nem fogadják lemondásomat? És ha ragaszkodnak Báthoryhoz? És ha sírva kértelnek, hogy maradjak? És ha kérésük szívemig hatol? Akkor mit fogsz tenni, személynök úr, te nemlétező nádor jobbkeze, te balkezes jobbkez, te ritkaság?	NÁRPÁGYI ZSIGMOND	- és e döntéssel nem szállok vitába! - te vagy a. tisztség várományosa. Rendben van; de hová lett Jósika? Talán megsúgta neki valaki, egy szellő vagy egy kismadár a fán -
ISTVÁNFFY	Oppeln- és Ratibornak érdeke - életbevágóan fontos neki! -, hogy szépszerével s minél hamarabb Erdély kalickájából kirepüljön,	ISTVÁNFFY	Nem baj. Távollétében elítéljük. Te lesze az utódja, püspök úr, bár én tudnék alkalmasabbat is. Elítéljük, el bizony! Mint a pinty! Hisz perbe fogtuk! -- Kedves uraim, tudok még meglepőket mondani! Több, mint egy éve kezdődött a per,

	eddig titokban, kíméletesen folyt. Csakhogy amit eltitkolt Báthory, akit Báthory kímélni akart, azt nem fogja Oppeln és Ratibor kímélni vagy titokban tartani. Jaj, most már minden vádat elhiszek. Elkezdjük.		Habár ítélet még nem született, semmi kétség, hogy elmarasztaló lesz.
BÁSTA (jön) ZSIGMOND	És mit fogtok mondani, ha kérdik, hogy mikor jön Miksa herceg? A te gondod az legyen, hogy mikor mégy. Mihelyt az országgyűlés véget ér, máris kezdheted a csomagolást. Minden készen áll. Már csak arra várunk, hogy végre megjelenjék Jósika. A kancellár - tudomásom szerint - reggel kilovagolt a György-kapun. Nekünk is így a jobb, hogy elfutott. - Uram, szedd most össze minden erődöt, hogy életed legnagyobb és utolsó szereplése tökéletes legyen.	BORSOLÓ alapján bebizonyítható, hogy Jósika	Az összegyűlt vallomások - noha sem jelleme, sem származása uralomra méltóvá nem teszi - egyszerre próbálta kijátszani Rudolf császárt és Zsigmond fejedelmet, hogy a nevető harmadik legyen. Most azt is tudjátok meg, hogy miért nem fogtok megbékülni a törökkel. Már küszöbön állt a békekötés, éppen csak az aláírás hiányzott, amikor megölték vagy megölették a portáról jött három követet.
ISTVÁNFFY BÁSTA		ISTVÁNFFY	
LÁZÁR (jön)			
BÁSTA		Elszörnyedés	
	Tizenkettedik szín		
	<i>Országgyűlés a fejedelmi palota nagytermében</i>	JÓSIKA (jön)	Ki lehetett ez az elvetemült? Ki nem akarja, hogy béke legyen, hogy a jogar békésen szálljon át fejedelmi kézből császári kézbe? Hol a kancellár? Miért nincs jelen? Ez furcsa! Elveszik a kardomat, és végigmotoznak a darabontok, akárcsak valami gonosztevőt! Lázár István uram, nem gondolod, hogy a pimaszságnak is van határa? - Üdvöz légy, fenséges úr! - Ti pedig bocsássátok meg indulatomat, valamint azt, hogy későn érkezem. Mi ez a nagy csend? Engem vártatok? Reggel kilovagoltam a kapun, hogy megnézzem, apad-e már az árvíz, ám a várostól fél mérföldnyire megbotlott a lovam, és ledobott - néztek, milyen sáros a ruhám!
SENNYEI	Szívből köszöntünk, Erdély fejedelmé! Örömmel, de aggodalommal is jöttünk palotád falai közé. Öröm, hogy szemtől szemben láthatunk, s hogy remélhetjük bölcs döntésedet az ország lényeges ügyeiben. Reméljük, hogy a portával kötendő régóta várt békéről szó esik. Ellenben arról sem hallgathatok, hogy némely szokatlan és újszerű körülményt furcsállanak egyesek. Egyesek szerint a testőreid viselkedése nem helyénvaló. Egyesek azt hiszik -	BOCSKAI (vállon veregeti)	Sebaj, öcsém; fő, hogy itt vagy közöttünk. Botlik aló, pedig négy lába van; boldog az, akinek csak lova botlik, s akinek ruháján tapad a sár, nem pedig jellemén és tettein.
ZSIGMOND	Tudni szeretném, név szerint, kik azok az egyesek! Senki? Furcsállom ezt a hallgatást! Szerintem szokatlan és újszerű, s nem épp helyénvaló viselkedés; de nem baj, csak jó egészség legyen! Sajnos a kancellár, Jósika István nem jött el közeink - ő tudja, miért. Távollétében a főkapitány, Bocskai István terjeszti elő azt, amit az országnak üzenünk. Most Bocskainak átadjuk a szót, és az országot átadjuk Rudolfnak, a felséges császárnak, aki sokkal jobb uralkodó lesz, mint mi vagyunk.	<i>A darabontok megrohanják Jósikát</i>	
	<i>Zúgás a teremben</i>	JÓSIKA	Fenséges úr, te parancsoltad ezt? Hiszen a leghívebb szolgád vagyok! Igen?! Akkor milyen lehet a többi? Felelj: te írtad ezt a levelet? Én Erdély kancellárja és az ország legtekintélyesebb - Tudjuk, mi vagy. „Miksa főhercegnek, nagy tisztelettel. A fejedelem bolond; bármikor megfordulhat szándéka, mint a szél. - Nagyon aggódom érted. Jósika." Ez a te kézírásod? Válaszolj! Fenséges úr - Igen vagy nem?! Igen.
BOCSKAI	Báthory Zsigmond üzeni: lemond, és azt kívánja, hogy tegyetek esküt országunk jövőendő gazdáira.	BÁSTA ISTVÁNFFY JÓSIKA	Most már semmi másra nem kell felelned, csak arra, hogy magadtól írtad-e. Tudott-e a levélről valaki? Nem tudott róla senki.
HUSZÁR PÉTER SZÉKELY MÓZES	Hány gazdája lesz ennek a hazának? Döntöttek - megint a hátunk mögött!	JÓSIKA ISTVÁNFFY	Jól vigyázz: az életed múlik a válaszon, és holtod után a becsületed. Én írtam a saját akaratomból, saját szándékom és tervem szerint, amelybe senki nem volt beavatva.
BOCSKAI	A felséges császár követői: Istvánffy Miklós nádori személynök és Básta György kassai kapitány.	JÓSIKA	
ISTVÁNFFY	Először is, megvan a magyarázat arra, hogy miért nincs itt Jósika. Kezeimhez jutott egy levele - tessék, itt van, bárki megnézheti! -; ebből nyilvánvalóan kiderül, hogy a hatalmat át akarja venni. Ezenkívül - lépj elő, főügyész! - Jósika ellen titkos per folyik, főbenjáró ügyben egy éve már.	<i>Darabontok ládával jönnek</i>	
		KORNIS	Itt vannak a kancellár kincsei,

	miket az ártatlanul elítéltek vagyonából rabolt piszkos keze! Nézzétek ezt a szép ezüstkupát: Jósika István Kovacsóczytól - akinek térdéig sem érne föl! - nemcsak a kancellári hivatalt, hanem edényeit is örökölte! A kancellári díszruhák! No, lám, hamar beléjük nőtt a siheder! S nem vágtad le az aranygombokat, hogy eladd őket és ellopod a pénzt? Eleget láttunk; elvihetitek. S ezt végignéztitek, ti gyáva rongyok? Hát egyetlen férfi sincs köztetek? Ez országgyűlés? Nem, nagyuraim, ez börtön, vesztőhely és gályapad! Erdély kancellárját, Jósika Istvánt elhurcolják, mint egy haramiát? Hazátokat a németnek lökik, mint redves csontot a kutyák elé, és ti mindezt hang nélkül tűritek? Zsigmondot alattvalói közül senki sem kényszeríti távozásra; de ha már úgy megunta nemzetét és honfitársait, hogy menni óhajt, akkor menjen, de hagyja meg nekünk a fejedelmválasztás jogát, melyet még az Aranybulla hagyott ránk! Kifulladt jogod egy kötélen, ott ráng! - Vigyázzon, aki semmibe veszi a szerződést, mely nemcsak a hazának jelent védelmet, hanem az egész keresztény ügynek is hasznára lesz! Jól vigyázzon, aki ellenkezik: mert makacskodásáról oly hamar, oly hirtelen kell majd letennie, hogy megbánásra sem lesz ideje. <i>(Vállon veregeti Nagy Tamást)</i> Egyébként jól beszéltél, Nagy Tamás.		Jósika vagyonának a felét elkobozzuk, ami pedig marad, Kornis Gáspár őrizetére bizzuk; ő a kis árvának a gyámja lesz, s ha majd a gyászév - mely, mint a mesékben, csupán három napig tart - letelik, Fűzi Borbálát, a szép özvegyet akár feleségül is veheti. Kornis Gáspár mindezekben felül mától fogva Várad főkapitánya. BOCSKAI Uram, ez azt jelenti -- ? Azt jelenti. - Bocskai Istvánt a mai napon megfosztjuk minden lisztseégeitől! BOCSKAI Ez a jutalom? Ez a köszönet, amiért elsőként írtam alá a császáriak az esküformulát? Mire mehetnél volna nélkülüm? Bocskainak súlyos vétkei vannak. Növekvő hatalmával visszaélt; a vallási zavargások alatt megöletett nem egy ártatlan embert, és a fejedelem rokonaként oly tanácsokat adott, amelyek nem Erdélynek használtak, csak neki. Mentsége az, hogy nem vonakodott aláírni az esküformulát, ezért nem állítjuk törvény elé, s nem hurcoljuk meg ősi nagy nevét. Vonuljon vissza birtokaira: Szentjób vára legyen lakóhelye mint afféle custodia honesta. -- Megértted? Eljön még az idő, mikor őfelsége belátja majd, hogy mily méltatlanul határozott. <i>(E)</i> Uram, őt is? Kitűnő gondolat; megérdemel egy vállveregést. Hohó! Vigyázz, uram: velem ne köss ki! Itt vannak az én darabontjaim: ha bármit parancsolok, szót fogadnak! Uram, szót fogadunk; de nem neked. Te már nem parancsolsz; egy perce még parancsoltál -- közben eltelt a perc. LÁZÁR Nem értem. Valami megváltozott? Rosszabb ember lettem valamitől? ügyetlenebb? Sillányabb? Kevesebb? <i>A darabontok megrohanják</i>
NÁPRÁGYI			
BÁSTA NAGY TAMÁS		BÁSTA	
		BÁSTA	
ZSIGMOND		BOCSKAI	
		LÁZÁR	
		BÁSTA	
		LÁZÁR	
NAGY TAMÁS	Méltó kezdethez méltó folytatás. <i>A darabontok megrohanják, és elviszik</i>	I. DARABONT II. DARABONT	
LÁZÁR	Néhány perc kínos vergődés után nyelvet öltve lóg az élettelen dög! BÁSTA Kinek van mondanivalója még? Óhaj? Sójaj? - No, ezt már szeretem. JÓSIKA Most már én kérem azt, hogy vigyetek, és öljetek meg minél hamarabb. LÁZÁR Halálba menekülnél, nyomorult? - Nem jó az akasztott ember alatt ácsorogni, mert rád hullik a magja, és a fejedbe gyökeret ereszt! SENNYEI Ha lemondasz is, fenség: most az egyszer, még utoljára mutasd meg nekünk, hogy nagylelkűen irgalmazni tudsz!		Eresszetek! - Hohó, jó lesz vigyázni, mert mindent elmondok, amit tudok! Elmondom a császári biztosok alávaló -- BÁSTA <i>(betömi a száját)</i>
ZSIGMOND	Én, Zsigmond, hazátok volt fejedelme szívesen kegyelmet adnék neki, ha kezemben volna a kegyelem. De így mit tehetek barátomért? Legfeljebb annyt, hogy karon fogom, és elkísérem: jöjj, kedves barátom, ennyi tisztességet megérdemelsz. A siralomházig együtt megyünk.		Mit fogsz elmondani? Na, látod semmi, sem jut az eszedbe. Lázár István, sok tüzes bort megittál; most életed végén igyál vizet. Friss vizet a Marosból.
JÓSIKA	Nagyurakkal egy tálból ne cseresznyézz, mert arcodba köpködik a magot. Vagy megérik az idegen szagot, vagy meghitt, baráti percek után lemetszenek, mint egy beteg tagot. <i>(Zsigmond dal kimegy)</i>	I. DARABONT	Igenis!
BÁSTA	Végezzük el, ami még hátravan. A kancellár: Náprágyi Demeter. Éljenezétek meg, tapsoljatok!	<i>Lázárt kiviszik</i>	
		ISTVÁNFFY	Erdélyi rendek, nézetem szerint az országgyűlés ezzel véget ért. Végighallgatjuk a fejedelem búcsúbeszédét: ez van hátra még. Utána pedig -- éljen a haza, Isten hírével menjetek haza. Minden eddigi vétket megbocsátunk: aki nem ellenségünk, az barátunk.

Tizenharmadik szín

*A palota egyik szűk kamrája
Zsigmond. Jósika*

ZSIGMOND Étvágygerjesztő, pompás illatok!
Kamrád alatt éppen a konyha van;
kár, hogy a felszálló gőzök miatt a
falról szinte patakszik a víz, és
amihez nyúlok, minden ragad.
Fényes lakoma készül odalent;
kár, hogy már nem nekem, hanem nekik.
Micsoda ételszag van itt! Piha! S az én
édes fivérem egy ilyen patkányveremben
várja a halált? Hozzatok redőzött
kárpitokat, arannyal himszett
faliszőnyegeket, festményeket és
mindent, ami szép! Az én barátomat
megilleti
ennyi figyelmesség! - Többet! Hamar!

Darabontok szőnyegekkel, festményekkel stb. jönnek, és feldíszítik a kamrát

Barátságom jele: saját kezemmel
ütöm be a falba a szöveget, amikre
fel fognak akasztani mindenféle
szemgyönyörködtető képet, hogy
fogságod vígabb legyen. Van itt
néhány kiváló férfiú arcmása, hogy
okulj példáikon. Ez itt Seneca - sorsa
ismerős. Ez Papinianus, a nagy
jogász, őt Caracalla gyilkoltatta meg.
Ez itt a jó Morus Tamás, aki Brit
Henriknek esett áldozatul. Ez Bánk
bán, Magyarország nádora, aki a
szép királynét, Gertrudist akkor
próbálta elcsábítani, amikor Endre
király háborúzott. Csinos kis munka!
Tetszik neked is? Megtisztelő
társaságba jutottál. Egy könyv: a
Boéthius által írt „Consolatio
Philosophiae”. A Filozófia fölkeresi
a siralomházban ártatlanul
sínylődő bölcszet - kétszáz oldalon,
szűnni nem akaró vigasztalás!
Lesz mit olvasnod - nem örülsz neki?
S te hallgatsz. Nincs hozzám egy jó szavad.
Bánatosnak látszol. Ugyan miért? Fel a
fejjel! Még nincsen semmi baj! Nézz rám, és
nyújtsd felém a kezedet! Rajtad kívül senkim
sincs a világon. A legmélyebb és
legmagányosabb s az Örökkévalósággal
főlerő jelen pillanatot neked adom! -
Komolyan azt hiszed, hogy veszni hagylak?
Kezemből kiüthetik a jogart, az ebédemet
megemészthetik, de téged - téged, aki én
vagyok, téged nem hagylak! - Együtt
elszökünk, áthajózunk a bíbor tengeren,
szempillaként rebbenő madarak, buja
virágok, beszélni tudó fák s bársonyhajú,
szelíd népek közé. Legyünk ketten királyok:
te meg én! Ismerek egy olasz mechanikust,
aki mesterséges madarat épít. Kilencöles,
csapkodó szárnya van - bebújunk a hasába
- összebújunk - oly egyformák leszünk, mint
két tojás - felröppenünk a Holdba - színezüst
-

gyémántfüvek - alabástromgyümölcsök - a
csillagokba - nézd csak, ott a Föld!
Smaragdgyűszű egy nagy, fekete asszony
fekete ujján; s a fekete kéz
fekete tüvel, fekete fonállal
a nagy feketeséget hímezi.
Ne búsulj, testvérem: együtt megyünk!
(*Kijön a kamrából*)
Majd a távoli csillagzatokon
találunk másik magyar nemzetet,
éppannyira magyart, mint a magyar,
annyi különbséggel, hogy boldogabban.
Ők nem lehetnek pofozóbabái
keresztény Isten s pogány fátumok száz
irányból felgerjedő dühének. Majd
egyszer a távoli csillagokból eljönnek az
igazi magyarok,
akik szegény létező magyaroknál
sokkal jobban intézik sorsukat, s
meghozzák a mi jósorsunkat is. Mert
a sok sebből vérző, megtiport
magyar nemzetnek egyszer újra kell
születni az egész emberiségben, és
a magyar nemzetnek vissza kell
térnie az egész emberiség
teljes értékű tagjai közé,
máskülönben elpusztul a magyarság, s
magyarok nélkül az emberi faj
bármily gazdag lesz, mégis csonka lesz. -
Most gyorsan öljétek meg Jósikát.

Epilógus

Elmondja Zsigmond

Szeretett híveim!
Amióta csak a trónon vagyok,
nagy könnyhullatással, keservesen,
szívszaggató gondokban hánykolódom:
hogyan lehet megóvni a hazát, amikor
két világbirodalom
élethalálharca közé szorultunk.
Minden hiba közt a legsúlyosabb,
amikor a fejedelem hibázik,
mert azt az egész ország sínyli meg.
Jól tudtam, hogy milyen rettenetes,
milyen örökre szóló felelősség, amikor
azt kellett eldöntennem, hogy a két
küzdő hatalom közül vajon a Római
Szent Birodalmat vagy a bizánci
császárt, a pogányt válasszuk
szövetségeseink gyanánt, tudván, hogy
ellenségünk lesz a másik. Mert bárhogy
nézzem is, a háború semmiképp sem
volt elkerülhető; hiszen aki fonák
ravaszkodásból vagy gyávaságból a
békét lesi, azt meglakoltatják a
fegyverek. Én keresztény vagyok, így
veletek a keresztény oldalhoz
csatlakoztam, s ellenfeleim is elismerik,
hogy Erdélynek ez nagy megbecsülést,
s nem hervadó dicsőséget jelentett.
Valahányszor csak visszagondolok
indulásom fényes perceire,
nagyot sóhajtok, és megkérdem:
vajon miért, hogy nincs olyan öröm,
nincs boldogság, nincs lelki nyugalom,
amelyet rögtön a legélesebb,
legnyíltabb ellentéte ne követne?
Miért, hogy minden szép és jó dolog
a mulandóság gyors prédája lesz;

s a jó Szerencse, mely hű szukaként sokáig a nyomunkban koslatott, egyszerre csak - miért?! - mintha kifáradt volna, sarkon fordul és elmarad. Ifjúságom sok nagy vétké miatt, , úgy érzem, büntetéssel sújt az Isten; s nem akarom, hogy egy ember miatt ártatlanul bűnhődjék a hazám; nem akarom, hogy ti bűnhődjétek. Tudjátok, hogy nem született utódom, és nyilván ezután sem születik: így jobb lesz, ha már most kijelölöm, aki hazámról gondoskodni fog.

Tehát úgy döntöttem: hazámat, Erdélyt ünnepélyesen átadom Rudolf német császárnak és magyar királynak! Ne feledjétek: hazánk jog szerint a magyar koronához tartozik, amelytől az elmúlt negyvenöt év zűrzavara szakította csak el. S ha így áll a dolog, mi rossz van abban, ha visszaszáll - mégpedig nem erőszak, de törvény és jog által visszaszáll - oda, ahová mindig tartozott? A császár volt a harcban támaszuk: legfőbb ideje, hogy ezt viszonzzuk!

Talán azt kérditek: miként lehet, hogy egy fejedelem önként lemond arról, amit örökségül kapott, s amiért mások életüket is kockára vetnék, csak hogy megszerezzék? Én a szerencse adományait megvetem: úgy cselekszem, mint a pitypang, amikor bőbitáit ellöki. Úgy vagyok a sorssal, mint a ruhámmal: inkább természetemhez illő legyen, mint hosszabb annál, ami kellene. Számos kiváló császár és király példája lebeg szemem előtt! Hayton örmény király remete lett; Gisibert herceg Lotharingiát önként átengedte a németeknek; Wamba spanyol király végigtekintett országán, és kolostorba vonult; Alfonz király Nagy Károlyt hívta be, hogy a hatalmat átruházza rá. Mit mondjunk Dukas Parapinakésről, aki egy birodalmat eldobott, és meghalt Ephesus püspökeként? Ugyanígy tett Kalaphatés Mihály, annyi különbséggel, hogy megvakult, mert nem bírta uralma ragyogását! A fényes nevű Theodosius belátta, hogy vetélytársa, Leó nála is méltóbb az uralkodásra! Itt van Krózus: máglyára menekült, hogy a hűvös uralkodás után végre melegedhessen egy kicsit! Még a bösz Diocletianus is vidéki házában öregedett meg. János pap, a kitájok hercege, felismerve, hogy jobb a nyugalom, mint a folytonos háborúskodás, letette Dzsingisz kán kezeibe ősi hatalmának összes jelét. Végül itt van saját évszázadunk nagy példaképe és nagy hőrsza: Károly, ezen a néven ötödik! Ha ő képes volt az öccse javára lemondani világhatalomról,

miért ne tudnék én egy tartományt kiereszteni a kezem közül?

Minden ellenfelemnek megbocsátok, és bocsánatot kérek magam is. Tudom, hogy fiatal korom miatt s a rám rakott terhektől roskadozva gyakran voltam szigorú és rideg: sőt kegyetlenség, hirtelen harag, korlátokat nem tűrő nagyravágás, ingadozó, majd rombadőlt kedély, kapkodás, búskomorság és közöny vádja ellen sem könnyű védekezni. Mindezt ne rójátok fel bűnömül. Lerakom a kezemből a jogart, levetem a fejedelmi palástot, és elmegyek. De bárhová megyek, s na többé nem fogok is visszatérni, veletek mindig törődni fogok; irántatok és a hazám iránt érzett szeretetem nem múlik el. Mostantól nem az uratok vagyok, hanem bajtársatok és hívetek. Bocsássátok meg, hogy elnémulok: nem tudok beszélni a könnyeimtől!

Gyertek ide, világ szegényei! Gyertek, didergők. gyertek, éhezők! Gyertek elűzöttek, megtagadottak! Öreg koldusok, árva gyerekek, összeszidott, pofon vert inasok, csavargók, repedt sarkú némberek, bélpoklosok és nyavalyatörösök, akárhol vagytok is, gyertek ide! Minden a t étek: gyertek ide! Törjétek le az aranydíszeket a bútorról, és lesz aranyatok. Tépjétek szét a selymet, a brokátot, és nem fogtok fázni: öltözzetek! Dúljátok fel a kertet! Lakjátok jól a virágok lisztes gumóival, s ne csak gyümölcsöt szedjétek a fáról, de kivághatjátok a fákat is! Gyertek, álljatok bosszút mindenért! Minden rúgást, pofont és ütleget, amit kaptatok, adjatok tovább! Zúzzátok össze a szép szobrokat: hogy mennek szépek lenni. ahelyett, hogy ocsmányok lennének, mint ti vagytok! Az elefántcsont faragványokat, a cimerpajzsokat, a lobogókat, az aranydíszes lószerszámokat hajigáljátok, a pócegödörbe, és hulljon rájuk legjobb részetek! Az istállóból a válogatott, nemes paripákat vigyétek el, és adjátok az első lócsiszárnak; vagy inkább süssétek meg húsukat azon a hatalmas máglyán, amely a levéltár előtt épp most lobog fel! Tűzbe veletek, titkos iratok, összeírások és oklevelek, szerződéses és régi krónikák! Nincs emlékezés! Elhamvad a múlt! Én voltam az első és az utolsó! Most már megyek! Most már szabad vagyok! Szabad, mint a madár, vagy mint a szél, vagy mint az úrban szálló földgolyó, amelynek határoktól összevagdalt, lassú vizek mosta térségein a történelem-kerékre feszítve, sikoltva pörög az emberiség. Én elmegyek -- éljétek boldogan vagy boldogtalanul és haljátok meg.

